

YENİ NESİL AKADEMİK KÜTÜPHANE KAVRAMI VE MİMARİYE YANSIMASI

Doç. Dr. Selda AL ŞENSOY
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize
selda.alsensoy@erdogan.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8459-7032>

Doç. Dr. Reyhan MİDİLLİ SARI
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon
rmidilli@ktu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8459-7032>

ÖZ

Teknolojik gelişmeler ve farklılaşan ihtiyaçlar hem kullanıcıların hem de kurumların yapısında değişimlere neden olmaktadır. Kütüphaneler bir yandan toplumların ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan gelişmesine katkı sağlamakta, eğitime destek olmakta, nesiller arası bilgi geçişine imkân tanımakta diğer yandan da mevcut teknolojik gelişmelerin sebep olduğu değişime de ayak uydurmaya çalışmaktadır. Koleksiyonların toplandığı, depolandığı, okuyucu ve araştırmacının kullanımına sunulduğu geleneksel kütüphaneler, gelişen iletişim ağlarına bağlı olarak bilgisayar ve internet kullanımının artması sonucu araştırma ve öğrenme eylemlerini desteklerken sosyalleşme amacına da imkân tanıyan üçüncü mekânlara evrilmektedir. Çalışma kapsamında, teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği değişen yaşam tarzı ve ihtiyaçların dijital çağ gençlerine ve akademisyenlere hizmet eden yeni nesil üniversite kütüphanelerini biçimsel ve işlevsel açıdan nasıl etkilediğinin irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda yeni nesil akademik kütüphaneleri irdelemek üzere mimari tasarımları ile öne çıkan 4 üniversite kütüphanesi seçilmiştir. Seçilen örnekler form-cephe, plan şeması, sirkülasyon şeması, doğal aydınlatma, atrium, renk ve mekânsal çeşitlilik başlıkları altında morfolojik ve fonksiyonel analizlerle irdelenmiştir. Sonuç olarak, yeni nesil üniversite kütüphanelerinin geleneksel kütüphanelerden farklılaştığı, teknolojik ve dijital içerik kazandığı, kullanıcılarına işlevsel mekânsal çeşitlilik sunduğu, iç mekânda katı sınırların eriyerek esnek ve estetik mekânsal organizasyonlara olanak tanıdığı, dikkat çekici ve davetkâr bir görünüm kazandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akademik Kütüphane, Dijital Çağ, Kütüphane Tasarımı, Yeni Nesil Kullanıcı

NEW GENERATION ACADEMIC LIBRARY CONCEPT AND IT'S REFLECTION ON ARCHITECTURE

ABSTRACT

Technological development and varying requirements lead to changes in both user and institution formation. Libraries make a major contribution to economic and socio-cultural development of society, support education, and allow for intergenerational knowledge transfer as well as aiming at keep pace with changes caused by present technological development. As a result of increasing use of computer and internet in parallel with advancing communication network, traditional libraries where literary collections are gathered, stored, and made available for use by readers and researchers have been evolving into “third spaces” that support research and learning activities and also allow for purpose of socialization. The study aims at examining how changing lifestyle and needs that technological development results in affect morphological and functionally new-generation university libraries that render service to youth and academicians in digital age. In this regard, 4 university libraries which shine out due to their architectural design were selected in order to examine new generation academic libraries. The selected patterns underwent morphological and functional analyses based on form-facade, plan scheme, circulation scheme, natural lighting, atrium, color and spatial

variety. Consequently, it is seen that new generation university libraries have differed from traditional libraries, gained technological and digital insight, given functional, spatial variation to users, allowed for flexible and aesthetic spatial organizations by dissolving solid borders of indoor space, and had a remarkable and inviting appearance.

Keywords: *Academic Library, Digital Age, Library Design, New Generation User*

GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan gelişimine katkı sağlayacak bireyleri yetiştiren üniversitelerin temel görevleri arasında; eğitim-öğretim hizmeti vermek, kişiyi araştırma yapmaya yönlendirmek, bilginin korunmasına, yorumlamasına ve yayılmasına öncülük etmek yer almaktadır. Üniversitelerin amaçları doğrultusundaki işlevlerini yerine getirebilmesi için en önemli gereksinimi “bilgi”dir. Öğrenci ve araştırmacıların bilgiye erişimi konusunda da üniversite kütüphaneleri ya da literatürdeki diğer bir tanımıyla akademik kütüphaneler etkili bir yere sahiptir.

Bünyesinde bulunduğu kurumun çalışma politikasına uygun olarak yayınları seçme, tedarik etme, sınıflama, kataloglama ve hizmete sunma eylemlerini gerçekleştiren üniversite kütüphanelerini, Baysal (1987) “Üniversite içinde ve yakın çevresinde bilimsel araştırma ve geliştirme çalışmalarını desteklemek, hergün gelişip ilerleyen, yeni yayınlarla zenginleşen dünya biliminin son verilerini izlemekle görevli birimlerdir” şeklinde tanımlamaktadır (Aktaran: Çelik, 2000).

Küreselleşmenin de katkı sağladığı ivmeyle, güçlü toplumların önemli ihtiyaçlarından biri de bilgiye kolayca erişimdir. Bilgiye erişim, üniversiteler ve zengin kütüphanelerin varlığı ile mümkündür. Bu bağlamda, akademik kütüphaneler eğitim-öğretim ve araştırma açısından hem ülkemizde hem de dünya genelinde önemli bir konuma sahiptir (Bezirci, 2018). Tamdoğan (2009)’a göre akademik kütüphaneler, öğrencilerin ve akademisyenlerin çalışmalarını destekleyen, bilgi üretim sürecinde temel kaynak sağlayan, “bilgi ve bilimin birikimli ilerlemesi” ilkesinin yaşatıldığı en önemli birimlerdendir. Üniversitelerin bilim camiasında aktif olarak varlığını sürdürebilmesi için dünyadaki bilimsel çalışmaları ve yenilikleri yakından takip etmeleri gerekmektedir (Çelik, 2000). Bunu sağlayacak organ da yine kütüphanelerdir. Üniversite kütüphanelerinin işlevleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Çelik, 1999);

- Amaç/amaçlarını gerçekleştirmek için yeter sayı ve nitelikte eleman sağlamak,
- Kullanıcıların eğitim-öğretim ve araştırma etkinliklerinden dolayı gereksinim duydukları çeşitli bilgi kaynaklarını sağlamak,
- Bilgi kaynaklarından daha etkin bir şekilde yararlanılmasını sağlayacak ödünç verme, danışma, enformasyon vb. hizmetlerin yanı sıra çeşitli bibliyografik kaynak ve araçları hizmete sunmak,
- Değişik amaçlı okuma ve çalışma alanlarını sağlamak ve düzenlemek,
- Kullanıcı grubunun okuma alışkanlığını geliştirmek ve boş zamanlarının değerlendirilmesinde yardımcı olmak,
- Kütüphane ve kütüphane kaynaklarından yararlanmayı artırmak amacıyla, kullanıcı eğitim programlarını planlamak ve geliştirmek,
- Üniversite yayınları ve diğer kaynakların kaydını oluşturmak,
- Diğer kütüphane ve kuruluşlarla işbirliğine gitmek,
- Dermeyi gelecek kuşaklar için korumaktır.

Üniversite kütüphanelerinde hedeflenen işlevlerin karşılanmasını ve hizmet kalitesini etkileyen beş faktör bulunmaktadır. Bunlar; personel, koleksiyon (derme), kullanıcı, bütçe ve binadır (Çelik ve Uçak, 1993). Daha sonra bu öğelere teknolojik alt yapı da eklenmiştir. Günümüzde herbirinin ayrı önemi ve yeri olan bu altı öğeden bina tasarımı konusunda personelin çalışma performansını artırıcı, kullanıcılara konforlu bir ortam sunan aynı zamanda bir yaşam merkezi olarak hizmet edebilme potansiyellerine odaklanıldığı görülmektedir. Ayrıca, üniversite kütüphanelerinin amaca uygun işleyişinin sağlanması için kütüphane binalarının tasarımında, kullanıcıların psikolojik, biyolojik ve

bilimsel gereksinimlerinin karşılanması da çözümlenmesi gereken önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Çukadar vd., 2012). Üniversite kütüphaneleri, akademik topluluğun tüm üyelerini bir araya getirdiği için merkezi bir konuma, iyi aydınlatmaya, korunaklı ve belirgin bir forma ihtiyaç duymaktadır (Edwards, 2009; Freeman, 2005). Bu nedenle yeni nesil üniversite kütüphaneleri genellikle kampüsün en karakteristik binaları olmaktadır. Hem sembolik hem de fiziksel konumu gereği üniversitenin kalbi niteliğindedir. Merkezi konumu, ölçeği ve kimlikli görünümü kütüphaneye kampüsteki diğer binalarla görsel bağlantıyı sağlayan bir görev kazandırır. Bu yapılar görsel baskınlığını kitapların, dergilerin ve bilgi teknolojileri sistemlerinin öğrenme ve araştırmadaki kritik rolü ile kazanmaktadır. Bu bağlamda, çalışma kapsamında, dijital çağ gençlerine ve akademisyenlere hizmet eden yeni nesil akademik kütüphanelerin biçimsel-işlevsel açıdan irdelenmesi, teknolojik gelişmelerle değişen yaşam tarzı ve ihtiyaçlarının kütüphane mimarisine etkileri ele alınmıştır. Üniversite kütüphaneleri, literatürde akademik kütüphane olarak da adlandırıldığından çalışma kapsamında daha çok “akademik kütüphane” kavramı kullanılmıştır.

21. YÜZYIL YENİ NESİL AKADEMİK KÜTÜPHANELER

Dünya genelinde ekonomik ve sosyo-kültürel kalkınmada bilgi ve yüksek teknolojinin hakim olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği yenilikler bireylerin yaşamlarında olduğu kadar kurumların yapısında da önemli değişikliklere neden olmuştur. Meydana gelen bu değişiklikler, kurumların işleyişinden, içinde yer aldığı fiziksel ortamın özelliklerine kadar yansımaktadır. Kuşakların deneyimler sonucunda kazandıkları bilgiyi nesilden nesile aktarmasında önemli bir yeri olan kütüphanelerin bilgi teknolojilerine bağlı olarak tarihi süreç içerisinde büyük değişim gösterdiği gözlemlenmektedir.

Üniversitelerin değişen önceliklerine bağlı olarak akademik kütüphaneler de evrim geçirmiş; tarihsel süreç içerisinde diğer kütüphanelerdeki değişime paralel bir gelişim göstermiştir (Sharon, 2005). Eski çağlarda, genellikle Romalılarda ve Yunanlılarda görülen yüksekokul kütüphaneleri günümüzün akademik kütüphanelerinin ilk örnekleri olarak nitelendirilebilir. 11. yüzyıldaki manastır kütüphaneleri zamanla içerik ve tür açısından farklılaşmış ve 12. yüzyıldan itibaren Güney Avrupa'da üniversite kütüphaneleri kurulmaya başlanmıştır. 13. yüzyılda bu kütüphaneler öğretim üyeleri ve öğrenciler için ayrı ayrı hizmet vermekteydi. 19. yüzyıl, eski üniversitelerin canlandırıldığı, yeni üniversitelerin kurulduğu ve bilimsel çalışmaların arttığı önemli bir dönemdir. Üniversitelerdeki bu değişim akademik kütüphanelerin biçim, içerik ve kapsam açısından da gelişmesini sağlamıştır. 20. yüzyıl ise artan araştırmalarla birlikte bilim ve teknolojinin geliştiği, uzmanlık alanlarının çoğaldığı bir dönem olmuştur. Bu durum, üniversitelerin fiziksel ve akademik altyapısındaki değişim nedeniyle kütüphane ve laboratuvarların, üniversitenin ayrılmaz ve önemli bir parçası olarak düşünülmesini sağlamıştır (Atılğan, 2008). Bu bağlamda, akademik kütüphane tarihinin, yüksek öğretimdeki büyüme ve çeşitlenme gibi gelişmelerin bir yansıması olduğu söylenebilir (Shiflett 1994).

Akademik kütüphaneler, bir yükseköğretim kurumuna bağlı olan, bilginin kişisel olarak keşfedilmesine, hem araştırmacıların hem de öğrencilerin koleksiyonlardan yararlanmasına fırsat sunan öğrenme merkezleridir. Kütüphane bünyesindeki kaynaklardan en iyi şekilde yararlanılması ve kütüphane hizmetlerine kolayca erişilmesi için sunulan öğretim materyallerinin ve kursların işlevi elektronik kaynakların yayılmasıyla daha da artmıştır. Bu durum kütüphanelerin öğrenme sürecinde hala önemli bir role sahip olduğunun da önemli bir göstergesidir (Watson, 2017).

Dünya genelinde ekonomik anlamda belli bir yer edinebilmek ve krizlere meydan okuyabilmek için eğitim konusunda rekabetçi olmak gerekir. Bu bağlamda, yüksek eğitim sisteminin bir parçası olarak akademik kütüphanelerin mekansal tasarımı öğrenci ve eğitimci etkinliklerini destekleyecek şekilde olmalıdır (Watson, 2017). Freeman (2005), akademik kütüphaneleri sınıfın bir uzantı olarak görmekte, fakat sınıftan farklı olarak işbirlikçi ve etkileşimli yöntemlerden oluşan yeni eğitim pedagojilerinin ihtiyaçlarını karşılayan bir ortam olduğunu savunmaktadır.

Eğitim sistemi ve akademik kurumlar bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) devrimiyle çarpıcı biçimde değişim geçirmektedir. Bilgi, iletişim teknolojileri bütün değişikliklerin arkasında yatan temel faktör

olarak görülmekte ve BİT teknolojilerinin izlerine eğitim, kültür, araştırma, sağlık, tarım, kütüphaneler ve bilgi merkezleri gibi yaşamın her alanında rastlanılmaktadır. Neredeyse artık herşey BİT'lerine bağımlı hale gelmekte ve hemen hemen her sektör elektronik ortamda da varlığını devam ettirmeye çalışmaktadır. İçinde bulunduğu akademik ortamı destekleme amacı üstlenerek bağlı oldukları kurumun vizyonuna göre şekillenen akademik kütüphaneler de bu değişimden ve getirdiklerinden etkilendiği için değişime uyum sağlaması gerekmektedir. Sonuç olarak kitap odaklı kütüphanecilik kavramı bilgi teknolojilerini de içerecek biçimde kullanıcı merkezli kütüphane kavramına evrilmiştir (Jain, 2013).

Kullanıcıyı odağına alan kütüphaneler, geleneksel kütüphane düzeninin dışına çıkıp çok daha zengin koleksiyonları etkin ve hızlı bir biçimde zaman-mekân sınırlaması olmaksızın daha bütünleşik bir ortamda kullanıcılarına sunmayı amaçlamaktadır. Bu durum da yeni bir kütüphane anlayışının doğmasına neden olmuştur. Literatürde bu anlayışı yansıtan “elektronik kütüphane”, “sanal kütüphane”, “dijital kütüphane”, “duvarsız kütüphane”, “yeni nesil kütüphane”, “geleceğin kütüphanesi”, “çok dilli kütüphane” (polyglot library), “portal kütüphane”, “masaüstü kütüphane” (desktop library), “çevrimiçi kütüphane” (online library) ve “karma kütüphane” (hybrid library) gibi eş anlamlı veya birbirine benzer terimler kullanılmaktadır (Afzali, 2008). Ayrıca birçok yeni üniversite kütüphanesi akademik kütüphane ismini koruyarak “öğrenme kaynakları merkezi” olarak adlandırılmakta ve bilgisayar istasyonları, medya merkezi, kafe gibi birimleri bünyesinde barındırarak kullanıcı merkezli olma özelliği taşımaktadır (Edwards, 2009).

Değişen teknoloji ve eğitim sistemleri kullanıcıların bilgi ihtiyaçlarını da etkilemektedir. Teknolojinin ortaya çıkışı ile bireyler bilgi dünyasındaki son gelişmelere kolayca erişebilmektedir. Bu durum da geleneksel anlayıştaki üniversite kütüphanelerinin dönüşümünü gerekli kılmaktadır. Kullanıcıların kütüphane personel ve ortamından beklentileri değişmekte ve talepleri artmaktadır. Bilgiye ulaşmak amacıyla geçmişte kütüphaneyi kullanmaktan başka bir seçeneği olmayan sadece bir tür geleneksel kütüphane kullanıcısı varken günümüzde kütüphane kullanıcıları dijital kaçak, dijital göçmen ve dijital yerli olmak üzere çeşitlilik göstermektedir (Jain, 2013; Matthews, 2011).

Dijital kaçak bilgi ihtiyacını fiziki olarak kütüphanelerden karşılayan 66 yaş ve üstü kullanıcı profilini; dijital göçmen dijital teknoloji ile büyümemiş fakat hayatındaki bir gereklilik olarak onu nasıl kullanacağını, entegre etmeyi öğrenen 65 yaş ve altı grup ile 47 yaş ve altı kullanıcı profilini, dijital yerli ise dijital teknoloji ile büyümüş, teknolojiyi yaşamlarının tamamlayıcı bir öğesi olarak gören 29 yaş ve altı Y kuşağı ile 10 yaş ve altı Z kuşağı kullanıcı profilini tanımlamaktadır (Matthews, 2011). 21. yüzyıl kütüphane kullanıcılarını oluşturan nesillerin birbirinden farklılaşan hizmet talepleri geleneksel kütüphane fonksiyonlarına devam edilmesi yanında; yeni teknolojik gelişmelerin desteklediği işlevlerin de sunulmasını gerektirmektedir (Matthews, 2011).

Basılı birçok verinin elektronik ortama aktarılması, dünyanın birçok yerindeki bilgiye uzaktan erişim imkanı vb. yenilikler kütüphanelerin kullanılmasını azaltmamış tam aksine değişen kullanıcı ihtiyaçlarına göre kütüphanelerin sunduğu hizmetler artmış ve çeşitlenen işlevlere bağlı olarak zamanla bu yapı türlerinin mimarisi de yenilenmiştir. Kullanıcıların kütüphanelerden çalışma ortamı olarak yararlanmaya devam etmeleri fiziksel konfor koşulları ve teknik alt yapısı iyileştirilmiş mekan ihtiyacını doğurmuştur (Wilkinson, 2013).

GELENEKSELDEN YENİ NESİLE KÜTÜPHANELERİN EVRİMİ

Kütüphaneler, günümüzün sosyalleşme, eğitim, öğrenme ve araştırma modellerini destekleyen, kullanıcı odaklı, hizmet yönünden zengin bir ortamda yeni ve gelişmekte olan bilgi teknolojisi ile geleneksel bilgi kaynaklarının birleştirilebildiği tek merkez konumundadır. İnternet bireyleri izole etme eğilimindeyken, kütüphaneler, sahip olduğu fiziksel ortamla insanları bir araya getirerek sosyalleşmelerine de olanak sunmaktadır. Yeni nesil kütüphaneler kurum içinde, yeniden canlandırılmış, dinamik bir öğrenme kaynağı olarak entelektüel topluluk ve bilimsel girişimcilik için önemli bir merkezdir (Freeman, 2005). Tablo 1’de geleneksel ve 21. yüzyıl kütüphanelerinin özellikleri ve işlevleri karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 1. Geleneksel ve 21. Yüzyıl Kütüphanelerinin Karşılaştırılması (Jain, 2013).

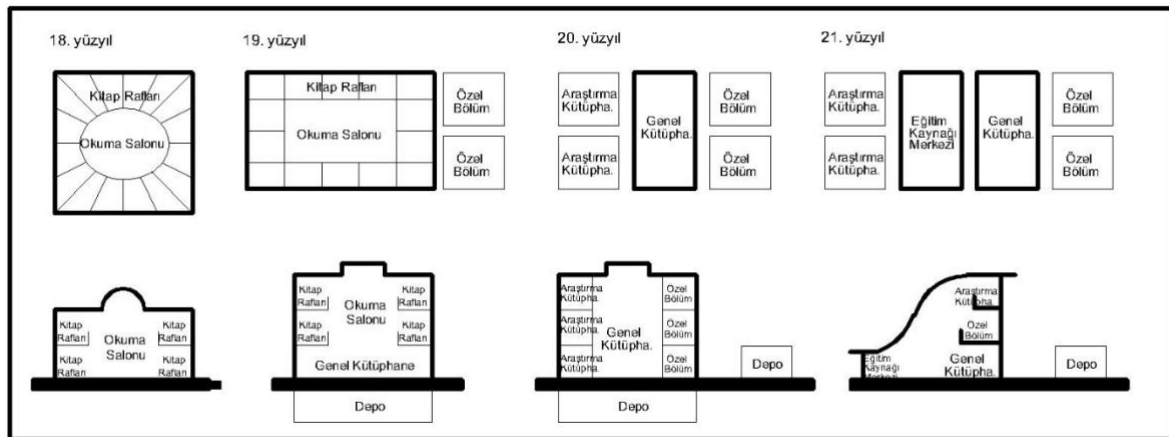
Geleneksel Akademik Kütüphaneler	21. Yüzyıl Akademik Kütüphaneler
Kütüphane bilgi materyalinin (kitap ve dergiler) seçimi ve sağlanması yayıncı kataloglarından yapılır.	Koleksiyon seçimi, kullanıcı talepleri, lisanslama ve yayıncıların açık erişimli dergilere sunduğu seçenek ve tekliflerle ilişkilidir.
Ana koleksiyon, kitaplar ve dergilerden oluşur.	Kurumların arşivleri, çevrimiçi veri tabanları multimedya bilgi kaynaklarını içerir.
Kütüphaneciler koleksiyon uzmanı olarak çalışır.	Kütüphaneciler kütüphane-fakülte arası iletişim sorumlusu olarak çalışır.
Bilgi sistemleri yönetimi, dört duvarlı bir fiziksel kütüphane ortamı ile sınırlıdır.	Modern çağda, dijital kütüphaneler, sayısal depolar ve bulut bilgi yönetim sistemleri bulunmaktadır.
Bilgi modeli az ve bilgiye erişim kısıtlıdır.	Bilginin hem modeli hem de miktarında artış vardır.
Manuel kütüphanelerarası ödünç verme sistemi kullanılır.	Kütüphanelerarası elektronik ödünç verme sistemi var.
Basılı kaynaklara yüksek bağımlılık vardır.	E-kaynaklara ve dijital kaynaklara yüksek bağımlılık var.
Kütüphane hizmetlerine, sadece mesai saatleri içerisinde ulaşılabilir.	Hizmetlerin çoğu 7/24 olarak verilmektedir.
Bilgiye erişim için kart katalogları kullanılır.	Bilgiye erişim için “Çevrimiçi Toplu Erişim Kataloğu” kullanılır.
Geleneksel danışma masası hizmeti vardır.	7/24 çevrimiçi veya görsel danışma hizmeti bulunur.
Sessiz okuma alanları bulunur.	Dijital teknoloji sayesinde bilgiye erişim ve kullanım her ortamda yapılabilmektedir.
Kütüphane kullanıcılarının kolaylıkla tespit edilebilen bilgi ihtiyaçları vardır.	Kütüphane kullanıcılarının çeşitli bilgi ihtiyaçları vardır.
Kütüphane bütçesi, çoğunlukla kitap satın almak için kullanılmaktadır.	Bütçe, donanım ve yazılım kaynaklarını da kapsayan e-kaynakları satın almak için kullanılmaktadır.
Kütüphaneci aracılığıyla arama yapılır.	Web tabanlı arama yapılır.
Basılı dergiler, kitaplar vardır.	E-kitaplar, e-dergiler ve açık erişimli dergiler vardır.
Kullanıcıları, kütüphanelere gelmekten başka seçeneği olmayan geleneksel kütüphane kullanıcılarıdır.	Günümüzde, kütüphane kullanıcıları ve bilgiye erişim seçenekleri çeşitlidir.
Ana misyonu koleksiyonu saklama ve korumadır.	Ana misyonu eğitimi desteklemektir.
Kullanım için kartlı giriş uygulanması vardır.	Kullanım için kartlı giriş uygulaması yoktur.

Tablo 1’den anlaşılacağı üzere geleneksel kütüphaneler; ana materyali kitap ve dergilerden oluşan, duvarlarla sınırlı fiziksel bir ortama sahip, dışarıdan kaynak erişimi olmayan, sadece belli saatler içerisinde hizmet veren, materyal aramada kartlı kataloglama sisteminin kullanıldığı, katı sınırlarla belirlenmiş sessiz okuma alanlarına sahip, en önemli işlevinin kaynakları saklama ve koruma olduğu, kullanıcılarına standart okuma ve araştırma imkanı sunan kurumlardır. 21. yüzyıl akademik kütüphaneleri ise farklı bir bilgi dünyasına dönüşmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin neden olduğu büyük değişikliklerin etkisi, daha çok koleksiyon seçimi/sağlanması, kataloglama, arşivleme, danışma masası, kaynaklara erişim, özel koleksiyonlar, fonksiyonlar ve teknoloji yönetimi üzerinedir. Meydana gelen bu değişiklikler kütüphane binasının fiziksel yapısını da etkilemiş, mekansal kurgunun tasarımında farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Edwards (2009) “Libraries and Learning Resource Centres” adlı kitabında kütüphanelerin yüzyıllar içerisindeki mekansal ve kullanım düzenlemelerindeki değişiklikleri tablo, plan ve kesit düzleminde özetlemiştir (Tablo 2, Şekil 1).

Tablo 2. Kütüphanelerin Kitap Depolama ve Kullanım Düzenlemelerindeki Değişiklikler (Edwards, 2009).

Tip	Materyal	Tarih	Okuma Düzeni	Mekan Biçimi	Tipik Örnekler
“Birleşik Sistem”: Kütüphane ve Müze	Papirus Tomarı	Antik Çağ	Ayakta	Kubbe Örtülü	İskenderiye, Mısır
“Avlu Sistemi”: Kitap raflı	Dini kitaplar	6-13. Yüzyıl	Oturarak	Açık avlulu	Tintern Abbey, Monmouthshire
“Kürsü Sistemi”: Açık raflara zincirlenmiş kitaplı	Elyazmaları, basılı kitaplar	13-16. Yüzyıl	Ayak desteği ile ayakta	Doğrusal ve dar	Leiden Üniversitesi, Hollanda
“Tezgaah Sistemi”: Raf ve oturma bölümleri birleştirilmiş	Basılı kitaplar	16-17. Yüzyıl	Oturarak	Doğrusal	Laurenziana Kütüphanesi, Floransa, İtalya
“Duvar Sistemi”: Kitap raflarıyla çevrili	Basılı kitaplar	17-18. Yüzyıl	Oturarak	Dairesel, dikdörtgen	Bodleian Kütüphanesi, Oxford İngiltere
“Okuma Odalı Sistem”: Kitap galerili	Basılı kitaplar, haritalar ve dergiler	18-20. Yüzyıl	Oturarak	Etrafi odalarla çevrili açık merkezi plan	Ulusal Kütüphane, Paris, Fransa
“Açık Plan Sistemi”: Bilgisayar ve açık kitap raflarıyla entegre	Basılı yayımlar, CD-ROM’lar ve diğer dijital bilgi sistemleri	20. yüzyıl ve sonrası	Oturarak	Geniş, açık plan	Hukuk Kütüphanesi, Cambridge Üniversitesi

Tablo 2 ve Şekil 1’e bakıldığında, 18. yüzyılda etrafı kitap raflarıyla çevrili, kubbe tavanlı, daireysel, merkezi okuma salonlu plan şeması; 19. yüzyılda özel bölüm ve zemin altına eklenen depo kısmı ile büyüyen fiziksel ortam; 20. yüzyılda ana okuma salonuna eklenmiş araştırma kütüphanesi bölümü ve bodrum kat haricinde dış mekanda da depo birimi oluşturulması; 21. yüzyılda ise merkezi okuma salonunun yerini çok fonksiyonlu mekana bırakması, katlar arası görsel iletişimde sürekliliğin sağlanması dikkat çekmektedir.

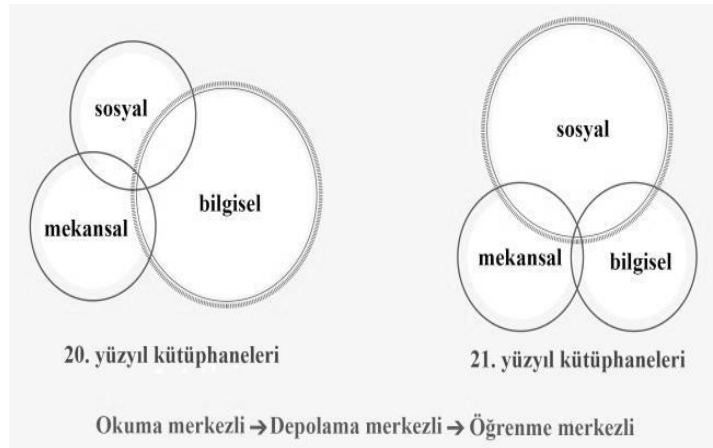
Şekil 1. Akademik Kütüphanelerin Yüzyıllar İçerisinde Değişen Plan ve Kesitleri (Edwards, 2009).

1960’lar ile günümüz kütüphaneleri kıyaslandığında mekanın daha kompleks ve çok fonksiyonlu olmaya başladığı görülmektedir. Geleneksel kütüphanelerdeki koridor, okuma alanları ve tavana kadar kitap raflarının olduğu fiziksel ortam yerine özel ile kamu, sessiz ile gürültülü alan ayrımının keskin

hatlarla belirlenmediği çok fonksiyonlu, akışkan, demokratik kamusal mekanlar ortaya çıkmıştır. Geleneksel üniversite kütüphanelerinin yerini alan pek çok yeni nesil akademik kütüphaneler alışagelmış birimlerin dışında uzaktan erişimli bilgisayarlar, medya merkezi ve kafe mekanlarını da içermektedir. Bu kütüphanelerde, duvarlar kitaplıklarla kaplanmak yerine sıra sıra bilgisayar yerleştirilmiş çalışma masalarıyla çevrilidir. Bilgisayarlı çalışma alanındaki fiziksel ihtiyaçlar kitap temelli okumadan oldukça farklı olduğundan, aydınlatma tasarımı ve havalandırma çözümü kitaplığın türüne göre değişmektedir (Edwards, 2009). Kısacası kütüphanenin medyası sadece iç mekan kullanımını değil ana mimari kurguyu da etkilemektedir.

Tarih boyunca üniversitelerin eğitim politikaları akademik kütüphanelerin formunun belirlenmesinde etkili rol oynamıştır. Özellikle 17. ve 18. yüzyıldaki eğitim vizyonu kütüphanelerin işlevsel olarak planlanmasını sağlamıştır. Bu süreçte kütüphaneler bina türü sınıflandırılmasında tanımlanabilir bir yer edinmiştir. Avrupa genelindeki üniversiteler, laboratuvar ve dersliklere gösterilen özenin kütüphanelere de gösterilmesini talep etmiştir (Edwards, 2009).

20. yüzyıl sonu ile 21. yüzyıl başlangıcını kapsayan dönemde, kütüphane mimarisinde büyük farklılıklar olduğu söylenebilir. Kaynakların daha çok kitap ağırlıklı olduğu dönemlerde kütüphane mekanları yalnızca okuyucular için tasarlanmaktaydı. Basılı kitap sayısı arttıkça koleksiyonlar büyümekte, kütüphaneler ise birer kitap deposuna dönüşmekteydi. Günümüzde ise bilginin dijitalleşmesi ve kütüphanelerin çeşitli sosyal etkinliklere ev sahipliği yapmaya başlaması, akademik kütüphanelerin tüm toplum için önemli sosyal ve kültürel faaliyetler içeren öğrenme merkezleri haline gelmesine neden olmuştur (Orsdel, 2010) (Şekil 2).

Şekil 2. Kütüphanelerin Evrimi (Orsdel, 2010).

Harold Shill ve Shawn Tonner 1995-2002 yılları arasında yeni yapılan veya tadilat geçiren akademik kütüphaneler üzerine geniş kapsamlı bir araştırma yapmışlardır. Çalışmanın ana amacı geleneksel kütüphanelerden günümüz kütüphanelerine değişen mekan türleri ve büyüklüklerini belirlemektir. İncelemenin sonunda, kitap depolarına ayrılan alanda önemli bir azalış gözlemlenirken geleneksel kütüphanelerde rastlanmayan kafe, sergi alanı, multimedya üretim merkezi, bilgisayar laboratuvarı, teknoloji eğitim merkezleri gibi birimlerin kullanım alanlarında artış olduğu saptanmıştır (Shill ve Tonner, 2003).

Zaman içinde değişen işlev ve amaçları ile kütüphanelerin statik değil dinamik bir yapıya sahip olduğunun anlaşılması ile fiziksel anlamda da iyi bir yönetim ve planlama düzenlenmelerini gerektirmiştir (Cohen, vd., 2005). Geçmişte kitapların saklandığı yer olan kütüphaneler günümüzde kullanıcı odaklı, sosyalleşmeyi destekleyen üçüncü mekanlara dönüşmüştür. Üçüncü mekan kavramı Amerikalı kent sosyoloğu Ray Oldenburg (1999)'un yazdığı "The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Book Stores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community" başlıklı kitapta yer almıştır. Oldenburg (1999)'a göre ev ortamı birinci mekan, iş ortamı ikinci mekan, üçüncü

mekan ise insanların kolayca erişebileceği, düzenli olarak kullanılan, ana aktivitenin sohbet ve sosyalleşme olduğu ortamlardır. Bu kavramla tanımlanan ortamlar; ev, iş ve okul yaşamının dışında farklı gereksinimlerin, arkadaşlık ve dostlukların, hobilerin gerçekleştirildiği, günlük yaşamın rutinlerinden uzaklaştırıldığı, rahat ortamlardır. Aberdeen Üniversitesi kütüphane yöneticisi Bruxvoort (2016) üçüncü mekan kütüphaneleri şu şekilde yorumlar (Aktaran: Demir, 2017);

“Üçüncü bir alanı tanımlamak için kullanılan özellikler, kütüphane ortamı ile iyi bir biçimde uyumaktadır: Üçüncü bir mekân, eşitliğe zemin sağlar; uzun saatler sunar; stres düzeyi düşüktür; etkileşimlidir ve serbest yapıdadır. En önemli özelliği eşitlikçi hareket sahası olmasıdır. Bir grubun diğerine göre öncelikli olduğu bir yer değildir... Bu özellikler tam da bir kütüphanenin özelliklerini tanımlamaktadır”.

YENİ NESİL KÜTÜPHANE TASARIM İLKELERİ

Faulkner-Brown Harry'e göre bir kütüphane yapısı, esnek, kompakt, erişilebilir, genişletilebilir, işlevsel, güvenli, ekonomik, rahat, uygun fiziksel konforda ve çeşitlilik sunan yapıda olmalıdır. Edward bu ilkelere sürdürülebilir olma ve sosyal-kültürel bir çevre olarak ruhu canlandırma kriterlerini de eklemiştir (Edward, 2009). McDonald'a göre ise bir kütüphane işlevsel, esnek, erişilebilir, çeşitlilik sunan, etkileşimli, yardımcı, güvenli-emniyetli, verimli, bilgi teknolojilerini içermeli, uygun fiziksel konfor koşullarına sahip ve davet edici olmalıdır (McDonald, 2006). Van Note Chism kütüphanelerde esneklik, konfor, duysal uyum, teknoloji desteği, merkezsizlik, atölye sınıfları, işbirlikçi çalışma ortamları, yaşayan öğrenme mekanları ve koridor nişlerinin bulunması gerektiğini ifade etmektedir (Van Note Chism, 2006). Gee (2006) ise kullanıcı odaklı tasarımın, ergonomi ve çevresel konforu birleştiren sağlıklı mekanların, insanları çeken, yaratıcı düşüncüyü tetikleyen, uyarlanabilir esnek mekanların, bireysel-grup çalışma alanı dengesinin ve bilgi teknolojilerinin kullanımının günümüz kütüphanelerinde önemsenmesi gereken konular olduğunu ileri sürmektedir. Kütüphaneler, bilgiyi saklayan mekanlar olmanın ötesinde etkileşimi, işbirliğini artıracak, esnek ve sosyal mekanlar da içerecek biçimde ele alınmalı, kullanıcıyı uyaracak form ve iç mekan özelliklerine sahip olmalı, dijital-teknolojik sistemlerin çalışma alanlarına entegre edilmelidir. Bu bağlamda, yeni nesil kütüphanelerin tasarımlarında öne çıkan esneklik, çeşitlilik, teknoloji kullanımı/adaptasyon, estetik ve sembolizm, doğal aydınlatma kavramları aşağıda açıklanmaktadır.

Esneklik

Bir kütüphane binasının en önemli özelliklerinden biri esnek bir mekansal organizasyona sahip olmasıdır. Her kütüphanenin özel çözümler gerektiren kendine has özellikleri olmakla birlikte, yapının biçimi, strüktürü ve mekansal organizasyonu ileride ortaya çıkabilecek farklı gereksinimleri karşılayabilecek niteliklerde tasarlanmalıdır (Edwards, 2009).

Kütüphanelerin günümüzdeki yeri ve rolü bir öğrenme merkezi olarak yeniden tanımlandığında, esneklik kavramı kütüphanelerin anahtar tasarım stratejilerinden biri olarak tanımlanabilir. Bilgi teknolojilerinin gelişimi, e-öğrenme, yüksek öğrenimdeki değişimler ve kullanıcıların öğrenme modellerindeki olası değişiklikler göz önüne alındığında, sunulacak hizmetlerin değişimine olanak tanıyabilmesi için mekânların da esnek yapıda olması gerekmektedir. Esnek ve davetkâr bir ortam tasarlamak için iç mekânların dönüştürülebilir nitelikte olmalı, modüler iç mekânların yaratılmalıdır. Hareketli bölücülerin ve elemanların varlığı ve yeni teknolojilerin kurulumuna olanak tanıyan teknoloji alt yapı tasarım aşamasında dikkat edilmesi gereken unsurlardandır (Wastawy, 2006).

Binaların zaman içerisinde gelişmesi bekleniyorsa fonksiyonel değişimler kaçınılmazdır. Örneğin, teknoloji kullanımı, kütüphanelerin çalışma düzenine hızlı bir şekilde dahil olup mekansal açıdan birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Kartlı kataloglama sistemi yerine bilgisayar tabanlı otomatik veri tarama sistemi uygulaması; elektronik kütüphane kullanıcı kartları ve barkod okuyucular sayesinde güvenlik önlemleri artmış, ödünç alma-verme işlemlerinde hizmet masalarına duyulan ihtiyaç ise azalmıştır (Edwards, 2009). Bu nedenle kütüphane binalarında yüksek derecede esneklik elde etmek önemlidir. Böylece mekân, yalnızca mobilya, kitap rafları ve ekipmanlarının yeniden düzenlenmesiyle birlikte kolayca değiştirilebilir (McDonald, 2006).

Kütüphaneler, üniversitelerin akademik merkezlerinde yer almakta, kurum içindeki öğrenme, öğretme ve araştırma süreçlerinde güçlü bir yer tutmakta ve kullanıcılarını biraraya getirerek etkileşim kurma yönünde de sosyal bir görev üstlenmektedir. Bu nedenle farklı kullanım biçimlerine olanak tanıyan esnek akademik kütüphane yapılarının herkes için kolay erişilebilir olmalı ve tüm kullanıcıları sunulan hizmetlerden tam olarak yararlanmaya teşvik etmelidir (McDonald, 2006).

Çeşitlilik

Bilginin merkezi olarak düşünülen geleneksel kütüphanelerin aksine, yeni nesil kütüphaneler kullanıcıların bir araya geldiği, toplandığı, etkileşime geçerek işbirliği yaptığı; bir hizmet yapısı olmanın ötesinde öğrenme kültürünün geliştiği yerlerdir. Bu nedenle sahip olduğu işlevler açısından yeni nesil kütüphaneler; kitapları, elektronik kaynakları, sergi alanlarını, bilim merkezlerini ve konferans salonlarını birleştiren etkili bir öğrenme alanı olarak tanımlanabilir (Wastawy, 2006; McDonald, 2006). Yeni nesil kütüphaneler kullanıcıların bilgi ihtiyaçları yanında aynı zamanda faaliyetleriyle kültürel ve sosyal bir ortam yaratarak kullanıcıların psikolojik gereksinimlerini de karşılamaktadır (Küçükcan, 2005).

İnsanların çalışma biçimleri birbirinden farklıdır. Bu nedenle yeni nesil akademik kütüphaneler; grup çalışma alanları, bireysel çalışma odaları, rahat okuma alanları, kahve ve müzik ile çalışma, engelli insanlar için çalışma alanları ve elektronik ya da dijital aygıtlarla çalışma gibi çeşitli alanları bir arada sunarak çalışma yöntemleri farklı kullanıcılar için de seçenek sağlamaktadır (Bundy, 2004)

Öğrenciler, kendi hızlarında ve zamanlarında sessiz çalışma ve bağımsız öğrenme yanında, gittikçe artan bir şekilde grup çalışması ve etkileşimli öğrenme için de teşvik edilmelidir. Bu nedenle, kullanıcıların etkileşime girebileceği sosyal ve işbirlikçi çalışmaya olanak tanıyan alanların sağlanması önemlidir. Bilişim teknolojisi hizmetleri (kablolu ve kablosuz) teknik destek, eğitim ve seminer odalarına ayrılan alanların büyüklüğü de gün geçtikçe artmaktadır (McDonald, 2006). Okuma ve çalışma alanları, tek kişilikten çok kişilik masalara, rahat oturma elemanlarına, bireysel ve grup çalışma odalarına kadar çeşitlilik göstermektedir.

Bazı okuyucular aktif veya gürültülü bir sosyal öğrenme ortamı tercih ederken, diğerleri akustik ve görsel mahremiyeti sağlanmış sessiz çalışma alanlarını tercih edebilmektedir. Bu nedenle kütüphanelerde de masa bölücülerini, kitaplıklar ya da kareler dâhil olmak üzere çeşitli mobilya tasarımlarıyla farklı derecelerde sesten ve görsellikten yalıtılmış çalışma alanları da düzenlenmelidir (McDonald, 2006). Birçok kütüphane ise öğrenme kafeleriyle geleneksel olmayan başka sosyal öğrenme mekânlarını da içermektedir (Boone, 2004).

Teknoloji Kullanımı/ Teknolojik Adaptasyon

Kütüphaneler, bilgi birikimi oluşturma ve toplumların gelişmesi hedefiyle katalizör olarak rolünü devam ettirebilmesi için yenilikçi yöntemlerle hizmet sunmaya ve yeni teknolojilerin bu mekânlara adapte edilmesine ihtiyaç duymaktadır (Wastawy, 2006).

Bilgi kaynaklarının çeşitlenmesi ile kullanıcının hem basılı hem de dijital materyallere erişiminin sağlanması amacıyla klasik kitap rafları ve okuma alanlarının yanında multimedya materyalleri, elektronik öğrenme laboratuvarları, dijital sunum odaları ve bilgi işlem merkezleri gibi mekânlara ihtiyaç doğmaktadır (Wastawy, 2006).

Etkili ve teknolojik bakımdan zengin öğrenme mekânları tasarlarlarken BİT olanaklarından mümkün olduğu kadar yararlanılmalıdır. Mobil öğrenme, bağlantılı öğrenme, görsel ve etkileşimli öğrenme gibi farklı yöntemlerin gerekliliklerinin de iyi tanımlanması gereklidir (McDonald, 2006).

Estetik ve sembolizm

Türü her ne olursa olsun kütüphaneler toplumun bilgiye, eğitime, araştırmaya verdiği değeri yansıtan önemli simgelerindedir ve mimari tasarımında işlevi kadar binanın formu, cepheleri de önem kazanmaktadır. Kullanıcıları kütüphaneye davet edebilecek, ilgi ve merak uyandıracak, keyifli vakit geçirmelerini sağlayacak, üniversitenin ruhunu yansıtacak estetik ve sembolik öğeler kütüphane tasarımlarda giderek daha da ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, kütüphanelerde uzun zaman vakit geçiren okuyucu ya da araştırmacılar için mekanın akademik çalışmalara uygun ve düşünmeyi tetikleyecek nitelikte olması ve kullanıcılarını teşvik ederek onlara ilham vermesi gerekmektedir (Edwards, 2009; McDonald, 2006).

Tasarımdaki renk ögesi iç mekânın estetik ve çekici olmasında önemli bir role sahiptir (Hazırlar, 2004). Renk ögesi hem işlevsel hem de estetik açıdan ele alınmaktadır. Renklere karşı tepkiler ve davranışlar genellikle kültürel ve kişisel deneyimin bir fonksiyonudur. Renk, ortam ile kurulan ilişkinin belirlenmesinde en önemli faktörlerden biridir. Uygun renk kullanımı sıkıcı bir mekânı canlı bir mekân haline dönüştürebilir (Hashempour ve Taghizadeh Sapchi, 2015).

Çok katlı kütüphane binalarında, birbirine bağlı olan bölümlerde aynı renk kullanımı, her bir kata özel farklı renk kullanımı belirli alanları bulmada kullanıcılara yardımcı olacaktır. İç tasarım için kullanılan renklerin yanı sıra, kütüphanede bulunan kitaplar, dergiler ve diğer malzemelerin sağladığı renkleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Brown, 2002).

Doğal Aydınlatma

Kütüphanelerdeki aydınlatma faktörü; sağlık, güvenlik, konfor, enerji korunumu, farklı işlevlerdeki alanların mekansal kalitesi (sergileme, çalışma, bilgisayar kullanımı vb), okunabilirlik ve kullanıcı memnuniyeti gibi konularla oldukça ilişkilidir (Dewe, 2016; Edwards, 2009). Bu nedenle, kütüphanelerde aydınlatma tasarımı önemli bir konudur.

İnsan psikolojisi ile ışık şiddeti arasında bir ilişki olduğu, doğal aydınlatmanın yapay aydınlatmaya göre daha pozitif etkiler barındırdığı birçok araştırmacı tarafından vurgulandığı için kütüphanelerde de olabildiğince gün ışığından yararlanmak gerekmektedir. Ayrıca, cephe ve cam sistemlerindeki yeni teknolojiler aracılığıyla gün ışığı kullanımı, elektrik ve ısıtma enerjisi yüklerini önemli ölçüde azalttığı için kütüphanelerin ekonomik ve çevresel açıdan sürdürülebilir olmasına yardımcı olmaktadır (Baker ve Steemers, 2002).

Büyük kütüphanelerde kullanılan yapay aydınlatma enerji tüketiminin fazla olmasına ve ortam ısısının artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle çalışma, okuma, bilgisayar kullanım alanlarının ve kaynakların mümkün olduğunca gün ışığı ile uygun şiddette aydınlatılması gerekmektedir (Dewe, 2016; Edwards, 2009).

Doğal aydınlatma için geniş cam yüzeyler kullanılmaktadır. Cephedeki geniş cam yüzeyler iç mekanın ferah, havadar olarak algılanmasını ve iç dış birlikteliği ile manzaranın sürekliliğini sağlayarak davetkar bir yapı oluşumunu da desteklemektedir. Ancak, güneş kontrol elemanlarının yetersiz kullanımı kullanıcılarda göz kamaşmasına, yaz aylarında iç mekanın fazla ısınmasına, kış aylarında ise ısı kaybına neden olabilir (Dewe, 2016). Bu nedenle güneş kontrol sistemleri cephelere entegre edilmelidir.

Bilgisayar ekranlarında ışık yansımaları olmaması için bilgisayarlı çalışma alanları genellikle cepheden uzak, iç kısımlara yerleştirilirken okuma ve çalışma alanları ise doğal ışıktan en fazla yararlanabilecek pencere kenarlarına konumlandırılmaktadır (Edwards, 2009; Neufert, 2000). Kütüphanelerde çalışma alanlarının pencere kenarlarından en fazla 7 m uzaklıkta olması, ana koridor veya ana geçişlerle birlikte çalışma alanlarının derinliğinin en fazla 14-15 m olması önerilmektedir (Edwards, 2009). Fakat kütüphanelerdeki kat zeminleri/yüzeyleri geniş yer tuttuğu için; gün ışığını iç mekana taşımak için atrium, çatı feneri ya da çatı yırtıklarından yararlanılabilir. Atrium ya da galeri boşlukları aynı zamanda doğal havalandırma ihtiyacını da karşılayabilir (McDonald, 2006).

MATERYAL ve YÖNTEM

Gençlerin ve bilim insanlarının yetişmesinde çok önemli bir yere sahip üniversitelerdeki yeni nesil kütüphaneleri incelemek üzere mimari tasarımları ile literatürde yer almış, 21. yüzyılımın başlarında inşa edilmiş, tasarım ödüllerine sahip, mimari çizim, iç-dış mekan görselleri açısından yeterli veriye erişilebilen 4 üniversite kütüphanesi seçilmiştir. Bunlar; Aberdeen Üniversitesi, Helsinki Üniversitesi, Kuzey Karolina Üniversitesi ve Brandenburg Üniversitesi merkez kütüphaneleridir. Bulgular bölümünde, seçilen akademik kütüphaneler literatür bilgileri, iki boyutlu plan, kesit çizimleri ve iç-dış mekan görselleri aracılığıyla değerlendirilmiş, elde edilen veriler her bir üniversite için ayrı ayrı ifade edilmiştir. Sonrasında, incelenen örnekler irdeleme bölümünde form-cephe, plan şeması, sirkülasyon şeması, doğal aydınlatma, atrium, renk ve mekânsal çeşitlilik başlıkları altında morfolojik ve fonksiyonel analizlerle incelenmiştir.

BULGULAR

Sir Duncan Rice Kütüphanesi, Aberdeen Üniversitesi, İskoçya

2005 yılında Schmidt Hammer Lassen tarafından tasarlanan ve 15.500 m²lik kullanım alanına sahip olan kütüphane öğrenci, üniversite personeli, ziyaretçi ve halk için öğrenme ve araştırma ortamı sunmaktadır. Açıldığı ilk yıl (2012) 700.000 kişinin ziyaret ettiği kütüphane; sanat, fen, eğitim ve sosyal bilimler alanında dünyanın en büyük kitap koleksiyonlarından birine sahiptir. Kütüphane, gerek üniversite öğrencileri gerekse Aberdeen halkı için aynı zamanda bir toplanma mekânı ve kültür merkezi hizmeti vermektedir. Deniz fenerine benzetilen yapı, hem gece hem de gündüz Aberdeen şehri için bir landmark olarak nitelendirilmektedir (Şekil 3).

Şekil 3. Sir Duncan Rice Kütüphanesi Konum Planı (a) ve Genel Görünümü (b,c) (Url-1).

Çalışma ve öğrenme ortamı olmasının yanı sıra sosyalleşme amacıyla da kullanılan Sir Duncan Rice Kütüphanesi, bilim ve araştırma için büyük bir bilgi merkezi olarak tasarlanmıştır. Sosyal ve kültürel mekânları bir arada barındırması ve özel koleksiyonların sergilenebileceği bir ortam sunması nedeniyle de hem öğrenci hem de diğer ziyaretçiler tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Sekiz kattan oluşan ve kare bir forma sahip olan kütüphanenin ana girişi zemin katta yer almaktadır. Açık plan tipinde tasarlanan yapı içerisinde, bir takım servis mekânları, taşıyıcı kolonlar ve kitap rafları dışında bölücü eleman bulunmaması tüm mekânın rahatlıkla algılanmasına olanak tanımakta, iç mekânda ferahlık ve esneklik oluşturmakta, hem mekânsal hem de görsel algıda süreklilik sağlamaktadır. Kütüphane sirkülasyon düzeni katı sınırlarla tanımlanmış, koridorlardan oluşan bir dolaşım düzenine sahip değildir. Katlar arası erişim daha çok asansörlerle sağlanırken, merdivenler çoğunlukla servis hizmeti vermektedir (Şekil 4).

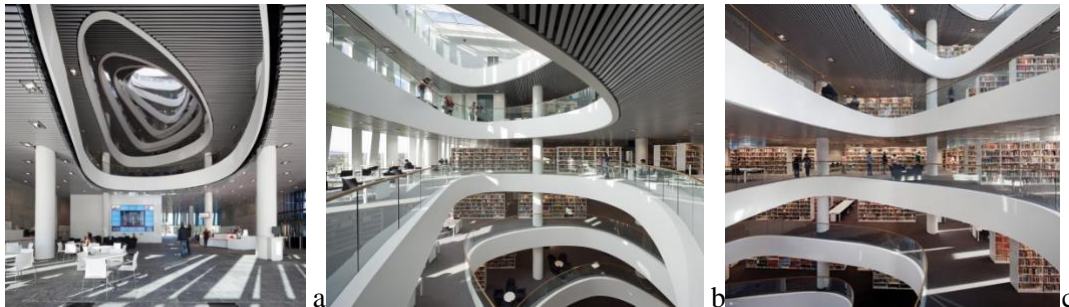
Şekil 4. Sir Duncan Rice Kütüphanesi Kat Planları (Url-1).

Kütüphane, teknik birimlerin yanı sıra herkesin kullanımına açık kafe, çeşitli etkinliklerin gerçekleştirilebileceği bir sergi salonu, okul ziyaretleri, dersler ve sunumlar için etkinlik alanları, seminer odaları, sessiz, bireysel ya da grup çalışma alanları, projeler için ortak çalışma alanları, bilgi merkezi, okuma salonları, mikrofilm odası, multimedya odası, müzik kaynakları odası, öğretim kaynakları koleksiyonu ve yardımcı teknoloji stantları ile kullanıcılarına mekânsal çeşitlilik sunmaktadır (Şekil 5). Manzaraya açılan kitap okuma alanları, kişisel bilgisayarlarla çalışma ya da sessiz bir sohbet olanağı sunan Break-out odası 7. katta dikkat çeken diğer yeni nesil kütüphane alanlarındandır. Dış mekânda ise amfityatro ve kütüphane bahçesi, öğrenci ve yerel halkın birlikte dinlenmesine, bir araya gelmesine ve sosyalleşmesine olanak tanımaktadır.

Şekil 5. Sir Duncan Rice Kütüphanesi Çalışma ve Öğrenme Mekânları (Url-1).

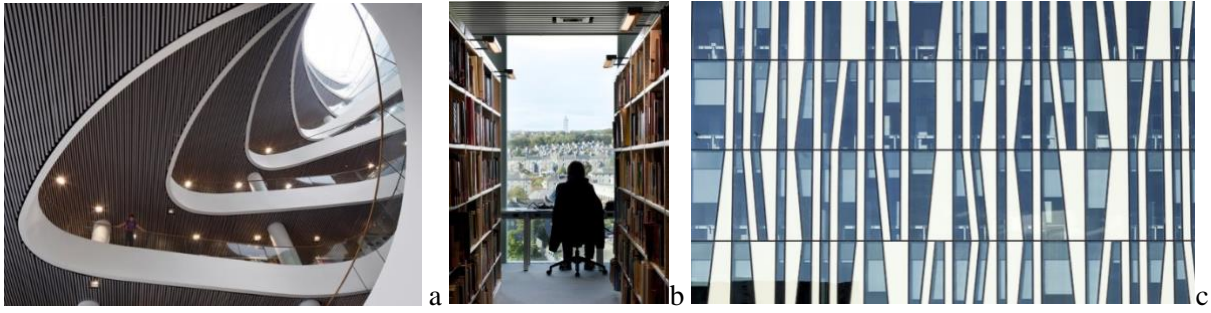
Yapının merkezinde, binanın katı geometrik formuyla zıtlık gösteren ve görsel bir odak oluşturması için tasarlanan atriyum girdaba benzetilmektedir. Atriyum, aynı zamanda kütüphanenin tüm katlarının rahatlıkla algılanabilmesine ve mekânın okunabilmesine imkân tanıyarak mekânsal ve görsel sürekliliği artırmaktadır (Şekil 6-a,b). Mekânın ferah olarak algılanmasına, sınırsızlık ve zamansızlığa vurgu yapmak üzere iç mekânda beyaz ve gri ağırlıklı olmak üzere pastel tonlar tercih edilmiştir. Bu seçim, kütüphanede yer alan kitap raflarının mekânı oluşturan birer öge olarak ön plana çıkmasını sağlamıştır (Şekil 6-c).

Şekil 6. Sir Duncan Rice Kütüphanesi Atriyumu (a,b) ve Renk Kullanımı (c) (Url-1).

Cam cephe ve atriyumdan içeriye giren gün ışığı, açık plan düzeninin de yardımıyla iç mekânın aydınlık ve ferah bir görünüm elde etmesinde etkili olmaktadır (Şekil 7-a, b). Cephenin strüktürel kurgusu, ısı yalıtımlı paneller ve yüksek performanslı cam yüzeyler aynı zamanda Aberdeen şehri ile

yapı arasında geçirgenlik sağlayarak, manzaranın kütüphaneden izlenmesine, iç-dış mekân arasında süreklilik oluşmasına olanak tanımaktadır (Şekil 7-c).

Şekil 7. Sir Duncan Rice Kütüphanesinde Doğal Aydınlatma (a, b) ve Bina Cephesi (c) (Url-1).

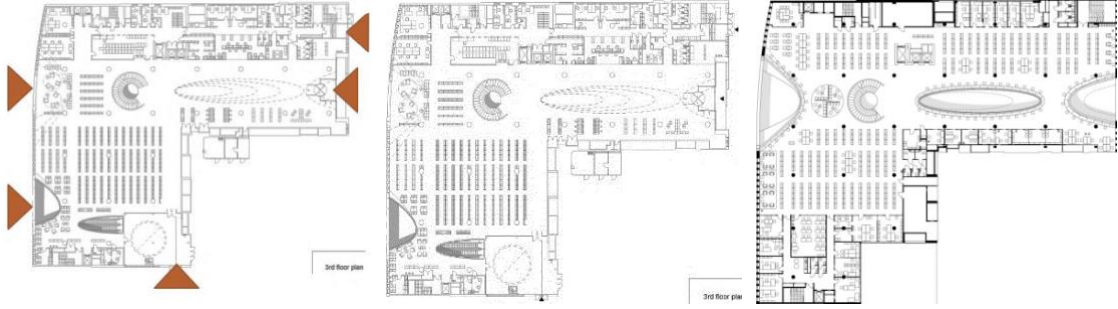
Kaisa House Kütüphanesi, Helsinki Üniversitesi, Finlandiya

Finlandiya'nın en büyük kütüphanesi olan ve Anttinen Oiva Mimarlık tarafından 2012 yılında tasarlanan Helsinki Üniversitesi merkez kütüphanesi, modern bir öğrenme ve araştırma merkezi olarak hizmet vermektedir. Kütüphane, kent halkı için bir toplanma ve buluşma mekanı olmanın yanı sıra pek çok farklı kullanıcı grubuna hizmet edebilecek çok fonksiyonlu bir işleve sahiptir. Kütüphane, “yeni bilgi çağına açılan bir kapı” konseptiyle 16.000 m²lik iç hacme sahiptir. Yapı, bitişik binaların oluşturduğu cadde hattına bağlı kalarak, tuğla cephesiyle kentsel dokuyla uyumlu bir ilişki kurmuştur. Kütüphane tasarımının temel çıkış noktası kent manzarasına açılan vistaları değerlendirmek; malzeme, tasarım ve yükseklik açısından çevreye uyum sağlayan tekil bir yapı inşa etmek olarak özetlenmektedir. Katı yapı formunu zemin kat düzleminde büyük kemerli açıklıklarla yırtan cephe düzeni, kütüphaneye etkili bir görünüm kazandırmakta, ayrıca giriş mekanını vurgulu hale getirmektedir. Farklı boyutlarda oluşturulan kemerli giriş yırtıkları cadde ile yapının bütünleşmesini sağlayan başarılı çözümlerdir (Şekil 8).

Şekil 8. Kaisa House Kütüphanesi Konum Planı (a) ve Genel Görünümü (b-c) (Url-5).

Kent merkezinde önemli bir tarihi blok içerisinde yer alan kütüphanenin farklı kotlara oturan girişleri bulunmakta, arka giriş ana caddeye bakan ana girişin iki kat üzerinde yer almaktadır. Yapının zemin katı açık ve esnek bir plan düzenine sahiptir. Kütüphanedeki hizmet alanları, birimlerin kullanımını arttırabilmek, öğrenme ve çalışma eylemlerini desteklemek üzere işlevsel bölgelere ayrılmıştır. Giriş alanları ise sırasıyla serbest dolaşım aksları, bilgi merkezi ve koleksiyon alanlarıyla çevrelenmiştir (Şekil 9).

Şekil 9. Kaisa House Kütüphanesi Kat Planları (Url-5).

Yapının açık plan kurgusu esnek bir sirkülasyon sistemiyle entegre olmuştur (Şekil 10-a). Kütüphane içinde odak noktalar oluşturmak, ana girişlerden kütüphane iç mekanına giriş yapan ziyaretçileri karşılamak ve iç mekandaki estetik karakteri desteklemek için ana merdivenin konum ve tasarımına önem verilmiştir (Şekil 10-a, b). Doğal aydınlatmanın önemsendiği yapıda gün ışığı; çatı yüzeyinden, cephedeki şeffaf açıklıklardan ve caddeye bakan tuğla cephe kurgusunun olarak tanıdığı boşluklardan içeri alınmaktadır (Şekil 10-c, d). Cepheyi büyük kemerli açıklıklarla yırtan geçirgen boşluklar binanın içinden kent manzarasına bakan farklı vista noktaları sunarken, aynı zamanda yapının cadde dokusuyla bütünleşmesine de olanak tanımaktadır.

Şekil 10. Kaisa House Kütüphanesi Merdiveni (a, b) ve Doğal Aydınlatma (c, d) (Url-5).

Çatıdan giren gün ışığının iç mekana yayılmasına yardımcı olan atriyum hem binanın dolaşım sistemine vurgu yapmakta hem de iç mekânın okunabilirliğini arttırmaktadır. İç mekanda farklı boyutlarda açıklıklar oluşmasını sağlayan bu boşluk, aynı zamanda katları görsel olarak birbirine bağlayarak algıda süreklilik oluşturmaktadır (Şekil 11-a, b, c). Merkezde sayılabilecek bir konumda yer alan spiral merdivenle birlikte tüm zeminler beyaz ya da çok açık pastel renklerdedir. Renkli mobilyalar farklı eylem alanlarını tanımlamakta, iç ortamın aydınlık ve sakin ortamıyla zıtlık oluşturarak iç mekâna zenginlik ve hareket katmaktadır (Şekil 11-d).

Şekil 11. Kaisa House Kütüphanesi Atriumu (a, b, c) ve Renk Kullanımı (d) (Url-5).

Ses geçirmeyen özelliğe sahip çalışma alanları, hem sessiz okuma hem de grup çalışması için çeşitli alt mekanlar sunmaktadır (Şekil 12). Kütüphanede sessiz okuma odalarının yanı sıra her bir

koleksiyon alanı için ayrılmış özel çalışma alanları bulunmaktadır. İdari bölümler ve ofisler üst kotlardaki koleksiyon salonlarının bulunduğu kattadır. Müşteri hizmetleri ve ilişkili birimler zemin katta; satın alma, kataloglama, yönetim ve ağ hizmetleri en üst katta; lojistik ve bakım merkezi ise bodrum katta yer almaktadır.

Şekil 12. Kaisa House Kütüphanesi Çalışma ve Öğrenme Mekânları (Url-5).

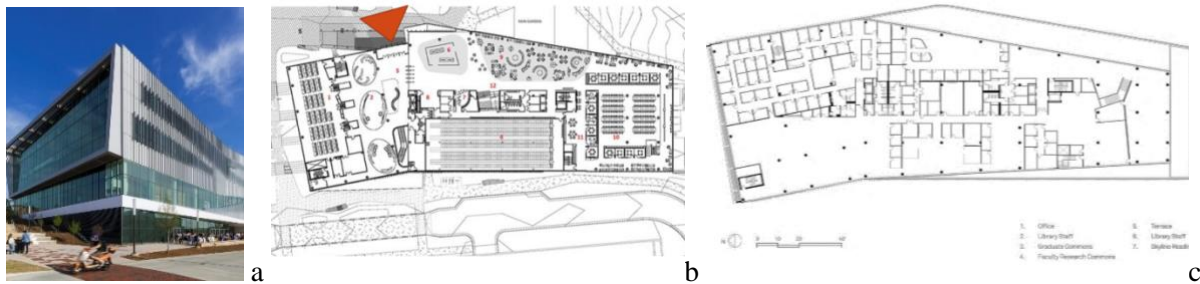
James B. Hunt Jr. Kütüphanesi, Kuzey Karolina Devlet Üniversitesi, ABD

Snøhetta Mimarlık tarafından 2013 yılında tasarlanan kütüphane, araştırma ve işbirliğine imkân tanıyacak biçimde ele alınmış ve öğrencilerin yeni teknolojilerle etkileşime girebilecekleri aktif bir merkezdir. Alüminyum ve cam malzemelerin kullanıldığı bir cephe kurgusuna sahip olan kütüphane, çoğunluğu tuğla kaplı binalara ev sahipliği yapan kampüste simgesel niteliğiyle de ön plana çıkmaktadır (Şekil 13).

Şekil 13. James B. Hunt Jr. Kütüphanesi Konum (a) ve Genel Görünümü (b) (Url-8; Url-9).

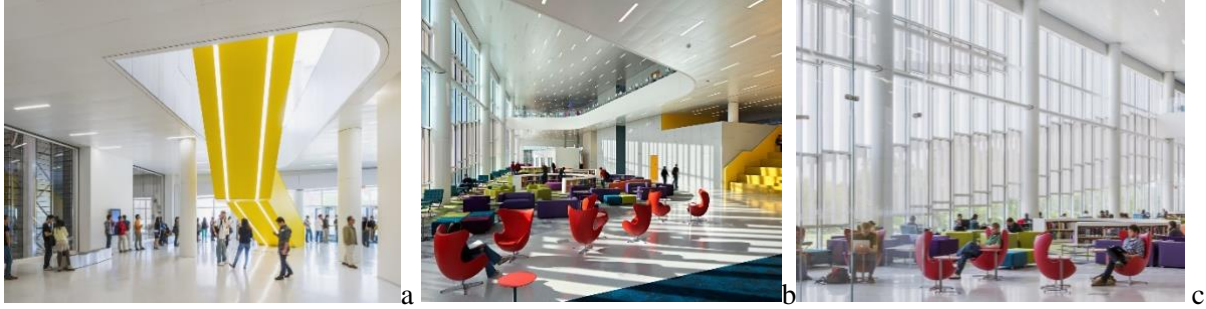
5 kattan oluşan ve deforme edilmiş dikdörtgen bir forma sahip olan kütüphanenin ana girişi cephenin içe doğru çekilmesi ile belirginleştirilmiştir (Şekil 14-a, b). Yaklaşık 20.000 m²lik bir kullanım alanına sahip olan kütüphanenin açılı formu aynı zamanda akademik merkezden Raleigh Gölü'ne doğru eksenel bir manzara da sunmaktadır. Zemin katta açık plan şemasının hakim olduğu mekansal organizasyon, üst katlarda fonksiyonların artması nedeniyle sınırları daha net tanımlanmış bir kurguya dönüşmüştür (Şekil 14- c).

Şekil 14. James B. Hunt Jr. Kütüphanesi Girişi (a) ve Kat Planları (b, c) (Url-7).

Plan şeması ile birarada şekillenen bina içi sirkülasyon, zemin katta daha esnek bir yapıdayken üst katlarda doğrusal bir düzene dönüşmekte, düşey sirkülasyon asansör ve merdivenlerle sağlanmaktadır

(Şekil 15-a). Zemin katta atrium boyunca yükselen geniş cam cephe gün ışığının bol miktarda iç mekana girmesini sağlamakta ve iç mekanda aydınlık ve ferah bir atmosfer oluşturmaktadır. Üst katlarda da geniş pencere boşlukları ve tabandan tavana uzanan cam cepheler doğal ışıktan maksimum seviyede yararlanılmasını sağlamaktadır (Şekil 15-b, c).

Şekil 15. James B. Hunt Jr. Kütüphanesi Merdiven (a), Doğal Aydınlatma (b, c) (Url-7).

Yapının renkli cam tozundan yapıldığı ifade edilen cam cephesi ve dış alüminyum gölgeleme sistemi, iç mekânların koridora bakan yüzeylerinin şeffaf olması ve oturma alanını içine alan atrium görsel algıda süreklilik oluşturmakta, mekânın okunabilmesi kolaylaşmaktadır (Şekil 16-a). Yapısal elemanlarda beyaz renk kullanılması iç mekânın ferah algılanmasını sağlarken, donatılarda ve merdivenlerde kullanılan farklı ve canlı renkler ortamın durağan atmosferine hareket katmaktadır (Şekil 16-b, c).

Şekil 16. James B. Hunt Jr. Kütüphanesi Atrium (a), Renk Kullanımı (b, c) (Url-7).

James B. Hunt Jr. Kütüphanesi'nde bulunan çok çeşitli öğrenme ve çalışma ortamları, teknoloji odaklı deneysel laboratuvarlar geleneksel kütüphane mekânlarına farklı bir bakış açısı getirmektedir. Kütüphane içerisinde bilindik çalışma salonlarının yanı sıra renkli ve dinamik mobilyalar içeren öğrenme ortamları da bulunmaktadır. Monokrom bir cepheye sahip olan yapının iç mekânında, çalışma ve öğrenme ortamlarının niteliğine göre sakin ya da canlı renkler kullanılmıştır (Şekil 17).

Şekil 17. James B. Hunt Jr. Kütüphanesi Çalışma - Öğrenme Mekanları ve Renk Kullanımı (Url-7).

Brandenburg Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, Brandenburg Teknik Üniversitesi, Almanya

1991 yılında kurulan Brandenburg Teknoloji Üniversitesi (BTU) birbiriyle uyumlu biçim, yükseklik ve malzemeye sahip Neo-Georgian tarzda binalardan oluşmaktadır. Herzog & de Meuron tarafından 2004 yılında tasarlanan akademik kütüphanenin ise mevcut mimari karaktere zıt olarak, üniversitenin yeni ruhunu aktarmasına, bilgi toplumunun sembolü olmasına ve çevre ile ilişki kurabilmesine dikkat edilmiştir (Şekil 18).

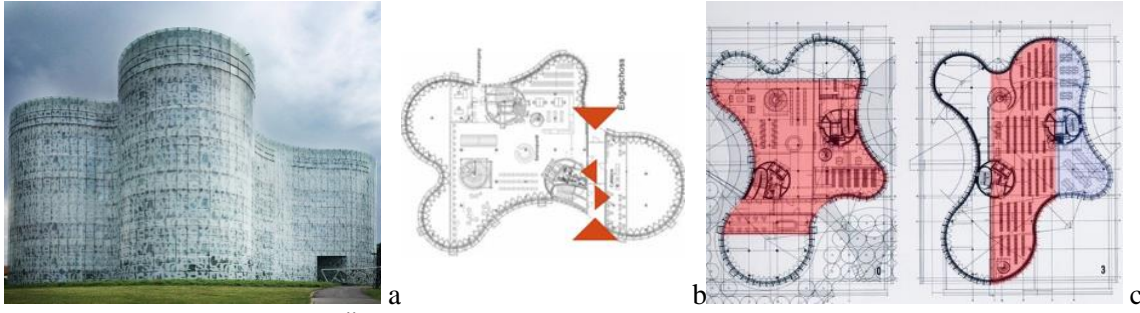
Şekil 18. Brandenburg Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Konum Planı (a) ve Genel Görünümü (b, c)
(Url-12; Degkwitz, 2010).

Kütüphane akademisyenler, eğitimciler, öğrenciler ve yerel halkın iletişim, bilgi konularındaki her türlü ihtiyaç ve taleplerini karşılayabilecek bir üçüncü mekân niteliğindedir. Bina formu, işlevi ve iç mekân düzeni ile geleneksel kütüphane anlayışından oldukça farklılaşan yapı, açıldığı ilk yıl 20.000 turist tarafından ziyaret edilmiştir. Bu durum kütüphanelerin mevcut işlevleri dışında üniversite, kasaba ve kent için ikon yapılar haline dönüşebileceğinin de ifadesidir. 32 metre yüksekliğinde betonarme strüktürlü yapı, cam ve kabartmalı desen baskıdan oluşan çift tabakalı bir cepheye sahiptir. Cam cephe üzerindeki baskı, farklı dil ve alfabeleri içeren metinlerin okunabilirliğini yitirecek biçimde üst üste bindirilmesiyle oluşturulmuştur. Kabartmalı bu desen yansımayı engellemekte, camın sertliğini hafifletmekte, bina kabuğunu homojen bir hale getirmekte ve yapının işlevine vurgu yapmaktadır (Şekil 19).

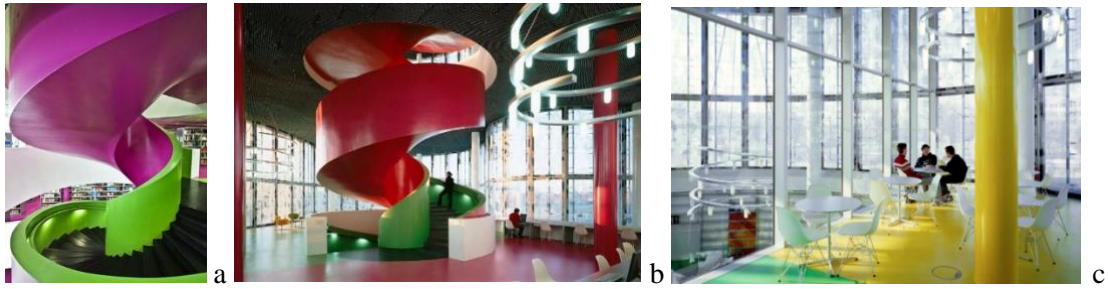
Şekil 19. Brandenburg Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Cephesi (Url- 13; Url-14).

Farklı çaptaki dairelerin bir araya getirilmesiyle oluşan amip benzeri form 3. boyutta da değişmeden devam etmektedir. Zemin katta yapının en dar olan kısmında karşılıklı iki giriş tasarlanarak arada kalan alan boşaltılmıştır (Şekil 20-a, b). Binanın tasarımındaki en önemli özelliklerden biri, her kat planının birbirinden farklı olmasıdır. Kütüphanenin her katta değişen plan kurgusu esnek bir sirkülasyon şemasını da beraberinde getirmiştir. 7. katta yer alan yönetim ve idari ofisler, 1-2. bodrum katlarda yer alan teknik-depolama alanları dışında sadece birkaç mekân için özel olarak ayrılmış kapalı hacimler bulunmaktadır. Bu esnek planlama ve açık plan anlayışı hem tekil hem de grup olarak pek çok çalışma ve iletişim olanağına imkân tanımaktadır. Çalışma ve okuma alanları her katta çepere doğru yerleştirilmişken, bilim alanlarına göre ayrılmış açık erişimli kütüphane merkezi konumda yer almaktadır (Şekil 20-c).

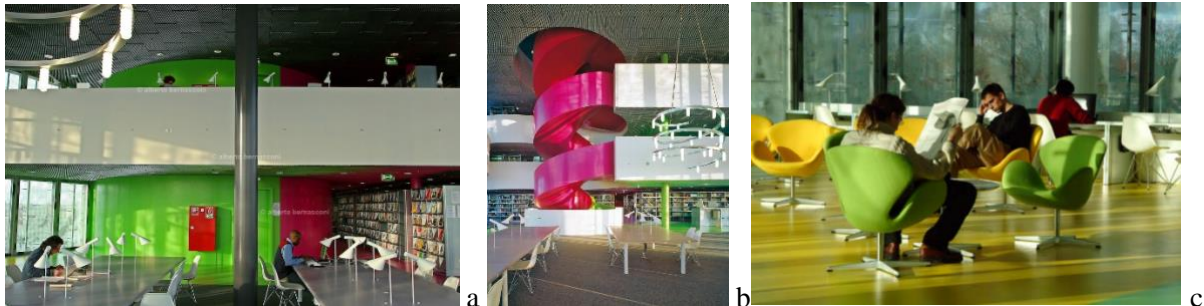
Şekil 20. Brandenburg Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Giriş Cephesi (a) ve Kat Planları (b, c) (Url-14; Url-15).

Kırmızı, magenta ve yeşil renklerdeki spiral merdiven iç mekânın odak noktasını oluşturmaktadır (Şekil 21-a, b). Bazı çalışma-okuma alanları binanın kavisli cam kabuğunu takip ederek yandan veya yukarıdan gelen gün ışığından faydalanırken, galeriler boyunca düzenlenmiş diğer çalışma alanları ise bu ışıktan biraz mahrum bırakılarak kullanıcıya kendi ihtiyacı doğrultusunda yer seçme imkânı tanımıştır (Şekil 21-c).

Şekil 21. Brandenburg Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Merdiveni (a, b) ve Doğal Aydınlatma (c) (Url-15; Url-17).

Bazı okuma salonları iki ya da üç kat yüksekliğine sahipken, bazıları ise bilinçli olarak tek kat yüksekliğinde bırakılarak daha tanımlı, samimi ve odaklanmayı arttıracak bir ortam oluşturulmak istenmiştir. Her katta ya da binanın bazı bölümlerinde galeri boşlukları bırakılarak iç mekânda hem görsel hem de mekânsal süreklilik elde edilmiştir (Şekil 22-a, b). Bina içerisinde kitapların ve diğer kaynakların bulunduğu alanlar oldukça renklidir. Zeminler, kolonlar ve duvarlar bilişim çağı renkleri olarak nitelendirilen canlı sarı, yeşil, magenta, kırmızı ve mavi ile boyanmıştır. Renkler binada yönlenece yardımcı olurken çalışma salonları için bir renk kodu tanımlanmamıştır. Donatılarda ise hem renk hem de biçim olarak çeşitlilik görülmektedir (Şekil 22-c).

Şekil 22. Brandenburg Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Okuma Salonları (a, b) ve Renk Kullanımı (c) (Url-18; Url-19; Degkwitz, 2006).

Kütüphane toplamda 7.630 m² kullanılabilir alana sahip olup 622 öğrenci ve 78 personel için çalışma alanları bulunmakta ve bireysel ya da grup çalışma olanakları sunmaktadır. Örneğin 6. katta bilgisayar

tabanlı ders ve eğitimlerin verildiği, video konferansların yapıldığı ve multimedya sunumlarının gerçekleştirildiği multimedya merkezinde grup çalışma alanları bulunmaktadır. Pek çok kata yayılan okuma salonlarında ise kullanıcılar kendi iletişim ve çalışma ihtiyaçlarına göre bireysel ya da grup çalışma ortamı tercihi yapabilmektedir. Çalışma alanlarında da mekânsal çeşitlilik sunulmuştur. Bunlar arasında dizüstü bilgisayar kullanımına olanak tanıyan ağ bağlantılı okuyucu bölümü, ortak kullanımlı bilgisayar salonu, grup çalışma odaları ve araştırma istasyonu yer almaktadır (Şekil 23).

Şekil 23. Brandenburg Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Çalışma ve Öğrenme Mekânları (Degkwitz, 2006; Url-15).

İRDELEME

21. yüzyıl akademik kütüphanelerinin mimari özelliklerinin irdelendiği çalışmada, elde edilen veriler form ve cephe, plan şeması, sirkülasyon şeması, doğal aydınlatma, atrium, renk kullanımı ve mekânsal çeşitlilik başlıkları altında toplanmış; bu başlıklar morfolojik analizlerden elde edilen şematik anlatım ve görsellerle Tablo 7’de özetlenmiştir.

Tablo 7. Akademik Kütüphanelerin Anahtar Özellikleri

	Sir Duncan Rice Kütüphanesi	Kaisa House Kütüphanesi	James B. Hunt Jr. Kütüphanesi	Brandenburg Üniversitesi Kütüphanesi
Form-Cephe				
Plan Şeması				

Hareket Şeması- Sirkülasyon Şeması				
Doğal Aydınlatma				
Atrium				
Renk Kullanımı				
Mekânsal Çeşitlilik	<p>Bilgisayar odası Toplantı odaları Sergi salonu Etkinlik alanları Yardımcı teknoloji stantları Kafeterya Sessiz çalışma alanları Bireysel çalışma alanları Grup çalışma odaları Okuma salonu Seminer odaları Multimedya odası Mikrofilm odası Müzik kaynakları odası</p>	<p>Bilgisayar odası Toplantı odaları Kafeterya Satış ofisi-hediyelik eşya Sessiz çalışma odaları Grup çalışma odaları Bireysel çalışma alanları Okuma salonu</p>	<p>Bilgisayar odası Toplantı odaları Sergi odası Teknoloji tanıtım standı Kafeterya Konferans salonu Bireysel çalışma odaları Grup çalışma odaları Okuma salonu Teknoloji geliştirme laboratuvarı VR stüdyosu Akademik ofisler Video seminer odası Dijital oyun odası Müzik odası Medya üretim stüdyosu</p>	<p>Bilgisayar odası Sergi holü Kafeterya Bireysel çalışma alanları Sessiz çalışma odaları Grup çalışma odaları Kare Okuma salonu Araştırma odası Sunum odaları Multimedya merkezi</p>

- **Form ve cephe:** Çalışmada ele alınan akademik kütüphaneler alışagelmış sıradan form ve cepheler yerine içinde yer aldığı üniversite kampüsündeki binalara göre sıradışı, dikkat çekici, karakteristik ve dominant özelliklere sahiptir. Yalnızca buldukları üniversitenin değil, buldukları kentin de birer simgesi olarak düşünülebilecek bir biçimsel kaygının bulunduğu, malzeme -yapı teknolojisinin de üniversitelerin bilim ve araştırmaya verdikleri önemi, içinde bulunan bilişim çağının da birer merkezi olduğunu vurgulayacak biçimde yapı formu ve cephelerinde ön plana çıktığı görülmektedir. Cephe kurgusunda şeffaflık- geçirgenliğin ön planda olduğu, davetkar, iç- dış mekanın süreklilik kazandığı, kullanıcının çalışma ve öğrenme sürecinde manzarayı seyrederek dinlenebileceği bir düzenleme dikkat çekmektedir.
- **Plan şeması:** Çalışmada ele alınan kütüphaneler incelendiğinde, etrafı kitap raflarıyla çevrili okuma mekanını merkeze alan geleneksel kütüphanelerdeki plan şeması yerine tüm kütüphanenin bir merkez olarak kullanılabilmesi, minimum alanda maksimum işlevi barındıracak bir planlama yapıldığı görülmektedir. Kütüphanelerin kat planlarında, özellikle de zemin katlarının tamamında serbest bir mekan örgütlenmesi olarak açık plan tipi tercih edilmiştir. Bu tercihin gelecekte ortaya çıkabilecek gereksinimler için de uygun mekan oluşumunu destekleyecek, dönüştürülebilir ve esnek bir kullanım olanağı sunduğu görülmüştür. Ayrıca açık plan düzenlemesi kullanıcılar arası iletişimi artırarak sosyalleşmeyi de desteklemektedir.
- **Sirkülasyon:** Kütüphaneler, her yeti ve kapasiteden kullanıcıya hizmet edeceği için erişilebilir olmak durumundadır. Bu anlamda, açık plan tipinin sirkülasyon tasarımına da yansiyarak sınırları keskin hatlarla belirlenen, dar ve birbirine bağlanan koridor sistemi yerine mekanın tümünün deneyimlenebileceği, mekan kurgusunun kolayca okunabileceği, yönlendirme ve hareket etme için uygun boyutların sağlandığı esnek bir dolaşım düzeninin oluşturulduğu görülmektedir. Kullanıcıyı belli bir doğrultuda yönlendiren, sınırlayıcı bir dolaşım güzergahından çok serbest hareketi destekleyen bir sirkülasyon düzeni tercih edilmiştir. Düşey bağlantılarda merdiven kütüphane iç mekanına hareket katacak, odak oluşturacak ve birer simge olabilecek niteliklerde açık, renkli ve biçimsel olarak etkileyici formlarla ele alındığı görülmektedir. Merdiven ögesi bazen de sirkülasyon elemanı olmanın yanında amfi görevi de üstlenerek çalışma, sosyalleşme alanına dönüşmektedir.
- **Doğal Aydınlatma:** İncelenen akademik kütüphanelerin tümünde doğal aydınlatmadan olabildiğince yararlandığı görülmektedir. Cephelerin genellikle cam yüzeylerden oluştuğu; güneş kontrol amacıyla panellerin ya da cephe elemanlarının kullanıldığı; bütün kütüphanelerde atrium ya da galeri boşluklarıyla iç mekana doğal ışık taşındığı, mekanların ferah ve aydınlık olmasının sağlandığı; bazı kütüphanelerde ise çatıdaki boşluklardan iç mekana doğal ışık alındığı tespit edilmiştir. Okuma ve çalışma alanlarının kat düzleminde farklı konumlarda yer aldığı (cepheye yakın, uzak vs.), böylece kullanıcının kendi ışık türü ve şiddeti ihtiyacına göre mekanda tercih yapabildiği görülmüştür.
- **Atrium:** Açık plan düzeni, zeminden tavana uzanan katı sağır duvarlar/sınırlar yerine donatılar, kot ve malzeme farklılığı ile kullanım alanları ayrılmış ve geçirgen bir düzen sağlanmıştır. Katlar boyu devam eden atrium ve galeri boşlukları ile iç mekanda; saydam dış cepheler aracılığıyla da iç ve dış mekan arasında görsel açıdan süreklilik sağlanmıştır. Bu görsel süreklilik kullanıcıların bina içinde olup biteni gözlemlemesine, yapıyı daha iyi algılayabilmesine yardımcı olmaktadır. Atriumlar aynı zamanda doğal hava akışının sağlanabildiği mekanlar olarak da kurgulanmıştır.
- **Renk kullanımı:** Akademik kütüphanelerde renk kullanımı konusunda cesur davranıldığı, sadece kitapları öne çıkaran açık renkli, geniş ferah ortamlara rastlanmakla birlikte donatılar ve yapı elemanlarında kullanılan sıcak ve canlı renklerle uyarıcı, canlandırıcı bir atmosferin

yaratıldığı görülmektedir. Gerek açık, ferah renk kullanımı, gerekse sıcak, canlı renk kullanımı mekanın estetik değerine katkı sağlamaktadır.

- **Mekansal Çeşitlilik:** Çalışma ve öğrenme eyleminin, yalnızca bireysel değil işbirliği ve etkileşimle de sağlanabileceği gerçeğinden hareketle akademik kütüphanelerin öğrenme kültürünü geliştirecek mekanlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Klasik kütüphanelerin tanımlı birkaç işlevinden farklı olarak sosyalleşmeyi, dinlenmeyi, teknolojik çalışmaları, eğitim faaliyetleri vb. de destekleyecek mekanlar akademik kütüphanelerin göze çarpan özellikleri arasındadır. Çalışma biçimlerine bağlı olarak sessiz, bireysel, grup çalışma alanlarının olduğu, sunum odaları, sergi alanları ve multimedya servislerin bulunduğu bir mekânsal çeşitlilikten bahsetmek mümkündür. Ayrıca, kullanıcının hem basılı hem de dijital materyallere erişiminin sağlandığı, BIT kullanımının yaygın olduğu ve yeni teknolojilerin çalışma alanlarına adapte edildiği görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Öğrenciler ve araştırmacılar dijital kitap ve bilgiye her ortamda erişebilirler. Fakat yeni nesil akademik kütüphaneler; geleneksel ve yeni bilgi kaynaklarının, en yeni bilgi teknolojilerinin sunulduğu, çeşitli sosyal etkinliklerin, grup çalışmalarının, araştırmaların yapıldığı, kampüslerin çok fonksiyonlu odak birimleri olarak önemlerini arttırmaktadır.

Günümüzde kimi gruplar kütüphanelerin misyonunu tamamlayarak varlıklarına gerek kalmadığına inanırken, kimileri ise artan işlevleriyle kütüphanelere daha fazla ihtiyaç duyulduğunu savunmaktadır. Friend (1998) de ağ tabanlı elektronik bilginin, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesinin kütüphanelerin görev ve öneminin artmasını sağladığını belirtmektedir.

Eğer, insanlar bilgiye istedikleri zaman ve yerde ulaşabiliyorlarsa günümüzde fiziksel mekan olarak kütüphaneler neden önemli bir yere sahiptir sorusuna cevap veren Freeman (2005); öğrenme, öğretme ve araştırmanın bugünün sosyal ve eğitimsel yönünü destekleyen kullanıcı odaklı, zengin hizmet ortamında kütüphanelerin yeni bilgi teknolojileri ile geleneksel bilgi kaynaklarının uyum sağladığı tek merkezi yer olduğunu savunmaktadır. İnternet insanları birbirinden izole ederken kütüphanelerin fiziksel ortamı bu durumun tam tersini desteklemektedir (Freeman, 2005). Akademik kütüphanelerin tarihi gelişimine bakıldığında kütüphane mekanlarının sadece bilgiyi saklama ve sunma işlevlerini yerine getirmediği, sosyal ve kültürel etkinliklere ev sahipliği yaptığı da görülmektedir.

German, yeni nesil kütüphanelerin özelliklerini beş kütüphanecilik kanunu ile formüle eder. Bu beş kanuna göre 21. yüzyıl kütüphaneleri; tüm insanlığa hizmet etmeli, bilginin iletildiği tüm araçlara saygı gösterip uyum sağlamalı, sunduğu hizmetlerin kalitesini artırmak için teknolojiden en etkin şekilde faydalanabilmeli, bilgiye erişimde ücret talep etmemeli, geçmişini onurlandırıp geleceğini yeniden oluşturmalıdır (Aktaran Bezirci, 2018).

Teknolojik gelişmeler, kütüphanelerdeki belgelerin kataloglanmasından, mekanların işlev ve organizasyonuna; bina konumundan malzeme kullanımına kadar etkisini göstererek “yeni” kütüphane mimarisinin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Yeni kütüphaneler eski tarz kitap rafları ile çevrili okuma-çalışma salonlarına sahip olmanın ötesinde işbirlikçi öğrenmenin desteklediği bilgisayar odaları, sergi, etkinlik ve toplantı olanakları tanıyan mekanları ile bir sosyal etkileşim merkezi olarak tanımlanabilir. Böylelikle kütüphanelerin toplumsal rolü değişmeyerek özel bir yapı olmaya devam etmekle birlikte kültürel sembolizmi ve öğrenmeyi de yeni teknolojik yöntemlerle yansıtmayı başarmaktadır (Aydoğan Moza ve Tokman, 2015). Üniversitelerde bilgi üretim, araştırma ve öğrenme aşamasında önemli kaynak merkezi olan kütüphanelere yapılan yatırımlar geleceğe büyük katkı sağlayacaktır.

Yukarıda sunulan veriler ışığında akademik kütüphanelerin tasarımında dikkat edilmesi gereken unsurlara aşağıda değinilmiştir;

- Akademik kütüphanelerin genel kullanıcı profilini oluşturan öğrenci ve akademisyenlerin dışında halkın kullanımını teşvik edecek mekânlar tasarlanmalı, kütüphanelerin kolektif kimlik duygusunu geliştiren birer toplum merkezi gibi çalışmasına olanak tanınmalı,
- Yeni yapılacak akademik kütüphaneleri çağın gereklerini karşılayabilen, hem formu hem de işlevsel çeşitliliği ile ilgi çekici modern bir tasarıma sahip olmalı,
- Teknolojik olanaklarla donatılmış işbirlikçi çalışma ortamları sunulmalı,
- Bireysel-grup çalışma alanları, proje odaları, görselleştirme-video salonları, deneysel çalışma birimleri, sergi holleri, bilgisayarlı çalışma alanları, kafe, seminer salonu vb. mekânlarla çeşitlilik sunulmalı,
- Kullanıcıların kendi imkânlarıyla erişemeyecekleri teknolojik araçlara ulaşmasına olanak tanınmalı,
- Kitap alanlarının yoğun olduğu düzenlemeler yerine okuma ve çalışma mekânlarının çeşitliliği artırılmalı,
- Mekânsal sürekliliği ve esnekliği sağlayan açık plan tipleri tercih edilmeli,
- Doğal aydınlatma konusunda gerek galeri boşluklarından gerekse düşey cephe düzleminden maksimum seviyede yararlanılmalı,
- İç ve dış mekân sürekliliği sağlanmalı,

Yukarıda açıklanan öneriler yalnızca akademik kütüphaneler için değil ortaokul, lise, halk kütüphaneleri için de yol gösterici nitelikler taşımaktadır.

Kampüs içerisinde benzersiz bir konuma sahip olan akademik kütüphaneler, mimari ifadesi ve konumu ile ait olduğu kurumun misyonunu, amacını, kültürünü yansıtmalıdır. Kütüphane dışındaki diğer hiçbir yapı sembolik ve fiziksel olarak kurumun kalbi olamaz. Bu nedenle kütüphaneler içinde yer aldığı kurumla bir bütün olarak ele alınmalı, çağın iletişim ve bilgi teknolojisine uyum sağlayarak üçüncü mekan olarak hizmet verecek nitelikte tasarlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Afzali, M. (2008). Karma kütüphane: Dijital ve geleneksel kütüphanelerin odak noktası. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(3), 266–278.
- Atılğan, D. (2008). Türkiye'de üniversite kütüphanelerinin tarihi. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(4), 451-458.
- Aydoğan Moza, E. ve Tokman, L. Y. (2015). Bilişim teknolojileri ve sürdürülebilir mimarlık yaklaşımlarının yeni kütüphane mimarisine mekansal etkileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(208), 33-50.
- Baker, N. ve Steemers, K. (2002). *Daylight design of buildings*. London: James & James.
- Baysal, J. (1987). *Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar Araçlar Yöntemler (2.bs.)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Bezirci, P. (2018). Dünya üniversite kütüphanelerinde mükemmellik örnekleri ve gelecek. *Yükseköğretim Dergisi*, 8(2), 234-246.
- Boone, M. D. (2004). The way ahead: learning cafés in the academic marketplace. *Library Hi Tech* 22(3), 323-328.
- Brown, C.R. (2002). *Interior design for libraries: drawing on function & appeal*. Chicago and London: American Library Association.
- Bundy, A. (2004). Places of connection: New public and academic library buildings in Australia and New Zealand. *Australasian Public Libraries and Information Services*, Vol. 17 Issue 1, 32-47.
- Çelik, A, ve Uçak, N. Ö. (1993). Üniversite kütüphaneleri üzerine. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2).
- Çelik, S. (1999). *Üniversite kütüphanelerinde personel yönetimi ve Türkiye'de durum. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütüphanecilik Anabilim Dalı, İstanbul.

- Çelik, S. (2000). Üniversite kütüphaneleri: Amaç, görev, işlev, yönetim ve örgüt yapısı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, (2), 52-62.
- Cohen, A., Cohen, A. ve Cohen, E. (2005). The visual scan and the design for future-oriented libraries. *Public Library Quarterly*, 24(1), 23-32.
- Çukadar, S., Gürdal, G., Çelik, S. ve Kahvecioğlu, K. (2012). Türkiye’de üniversite kütüphaneleri: Mevcut durum ve gelecek. *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelimler ve Sorunlar* (UYK-2011), 27-29 Mayıs, İstanbul, 3 (11), 2426-2439.
- Degkwitz, A. (2006). The cultural scope of chromatic spaces - the building of the ICMC/IKMZ Cottbus. *Liber Quarterly*, ISSN 1435-5205, 16 (2).
- Demir, G. (2017). Oldenburg’un üçüncü mekân paradigması bağlamında kütüphane mekânının sorgulanması. *Bilgi Dünyası*, 18(2), 195-223.
- Dewe, M. (2016). *Planing public library buildings: Concept and issues for librarian*. London: Loutledge.
- Edwards, B. (2009). *Libraries and learning recourse centers*. Loutledge.
- Hashempour, L ve Taghizadeh Sapchi, A. (2015). Kütüphanelerin iç mekân tasarımına yönelik renk etkileri. *Elektronik çağda içerikten mimariye kütüphaneler*. 1-3 Ekim 2015, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Hazırlar, M. A. (2004). *Halk kütüphanelerinde iç mimari*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Jain, P. (2013). A paradigm shift in the 21st century academic libraries and librarians: prospectus and opportunities. *European Journal of Academic Research*, 1(3), 133-147.
- Küçükcan, B. (2005). *Üniversitelerde kütüphane binaları kullanım verimliliğinin yapı biyolojisi açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- McDonald, A. (2006). The ten commandments revisited: the qualities of good library space, *LIBER QUARTERLY*, ISSN 1435-5205, Volume 16, Issue 2.
- Neufert, E. (2000). *Yapı tasarım bilgisi*. (35. Baskı). Ç. Özaslan (Ed.), (Çev: G. Tercüme). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Oldenburg, R., 1999. *The great good place: Cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community*. New York, NY: Priary Research Group.
- Sharon, G. W. (2005). The history of academic libraries in the United States: A review of the literature. *Library Philosophy and Practice*, 7 (2), 1-12.
- Shiflett, O. L. (1994). *Academic libraries*. In *encyclopedia of library history*. Edited by J. Wayne A. Wiegand and Donald G. Davis. New York: Garland.
- Shill, H. B., ve Tonner, S. (2003). Creating a better place: Physical improvements in academic libraries, 1995-2002. *College & Research Libraries*, 64(6), 431-466.
- Tamdoğan, O. G. (2009). Bilgi üretiminde yazın ürünleri ve kütüphaneler: Atıfların Tespiti ve analizi yoluyla araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(2), 254-277.
- Wastawy, S. (2006). Libraries: The learning space within. *World Library And Information Congress: 72nd Ifla General Conference and Council*, 20-24 August 2006, Seoul, Korea.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Degkwitz, A. (2010). The adventure of the icmc/ikmz building of Cottbus University (Germany). *World Library and Information Congress: 76th Ifla General Conference And Assembly*, Sweden. 17 Mayıs 2020 tarihinde <http://www.ifla.org/en/ifla76> adresinden erişilmiştir.
- Freeman, G. T. (2005). *The library as place: Changes in learning patterns, collections, technology, and use*. 20 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.clir.org/pubs/reports/pub129/freeman/> adresinden erişilmiştir.
- Friend, F. J. (1998). *Mission and purpose of academic libraries in the 21st century*. Scholarly Communication Website – University College London. 15 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.ucl.ac.uk/scholarly-communication/articles/beij.htm> adresinden erişilmiştir.
- Gee, L. (2006). *Human-centered design guidelines*. *Learning Spaces*, 128-140, (ed. Diana G. Oblinger). EDUCAUSE e-kitap, 24 Nisan 2020 tarihinde <https://www.educause.edu/research-and->

publications/books/learning-spaces/chapter-2-challenging-traditional-assumptions-and-rethinking-learning-spaces adresinden erişilmiştir.

Matthews, S. (2011). *Five challenges every librarian must face*. 21 Mayıs 2019 tarihinde <https://21stcenturylibrary.com/2011/10/12/five-challenges-every-librarian-must-face/> adresinden erişilmiştir.

Oblinger (Ed.), *Learning spaces içinde* (pp. 2.1-2.12). EDUCAUSE e-kitap, 24 Nisan 2019 tarihinde <https://www.educause.edu/research-and-publications/books/learning-spaces/chapter-2-challenging-traditional-assumptions-and-rethinking-learning-spaces> adresinden erişilmiştir.

Orsdel, L.. V. (2010). *Making noise in the library*. 17 Mayıs 2020 tarihinde <http://franklininteriors.com/wp-content/uploads/2014/06/Making-Noise-in-the-Library.pdf> adresinden erişilmiştir.

Url-1: <https://www.archdaily.com/276161/university-of-aberdeen-new-library-schmidt-hammer-lassen-architects> Erişim Tarihi: 30.04.2019.

Url -2: <https://www.shl.dk/sir-duncan-rice-library/> Erişim Tarihi: 30.04.2019.

Url-3: <https://www.abdn.ac.uk/library/using-libraries/the-sir-duncan-rice-library-123.php> Erişim Tarihi:30.05.2019.

Url-4: <https://librarybuildings.info/finland/helsinki-university-main-library> Erişim Tarihi: 30.04.2019.

Url-5: <https://www.archdaily.com/459135/helsinki-university-main-library-antinen-oiva-architects> Erişim Tarihi: 30.04.2019.

Url -6: <https://arcspace.com/feature/helsinki-university-main-library/> Erişim Tarihi:30.04.2019.

Url -7: <https://www.archdaily.com/354701/hunt-library-snohetta> Erişim Tarihi: 31.10.2019.

Url-8: https://www.architectmagazine.com/design/buildings/james-b-hunt-jr-library-designed-by-snohetta_o Erişim Tarihi: 31.10.2019.

Url-9: <https://www.theplan.it/eng/magazine/the-plan-065-04-2013/james-b-hunt-library> Erişim Tarihi: 01.11.2019.

Url -10: <https://www.yoldasin.com/dunyadaki-en-modern-10-kutuphane/> Erişim Tarihi:31.10.2019.

Url-11: <https://www.herzogdemeuron.com/index/projects/complete-works/151-175/166-cottbus-library.html> Erişim Tarihi: 31.10.2019.

Url-12: <https://en.wikiarquitectura.com/building/cottbus-technical-university-library-ikmz/#bibl-univ-brandesburgo-24> Erişim Tarihi: 01.11.2019.

Url-13: <https://www.archdaily.com.br/br/804712/classicos-da-arquitetura-biblioteca-da-universidade-de-cottbus-herzog-and-de-meuron/53b51af9c07a803772000116-classicos-da-arquitetura-biblioteca-da-universidade-de-cottbus-herzog-and-de-meuron-foto> Erişim Tarihi: 01.11.2019.

Url-14: <https://www.flickr.com/photos/mariano-mantel/9979131393> Erişim Tarihi: 01.11.2019.

Url-15: <https://www.archdaily.com.br/br/804712/classicos-da-arquitetura-biblioteca-da-universidade-de-cottbus-herzog-and-de-meuron> Erişim Tarihi: 01.11.2019.

Url-16: [http://www.ad.ntust.edu.tw/grad/think/Typology\(95\)/Libraries/m9413104/library/bioliotheque%20universitaire,%20cottbus,%20germany,1994~2004,herzog&demeuron/%E7%B6%B2%E9%A0%81/2-1.htm](http://www.ad.ntust.edu.tw/grad/think/Typology(95)/Libraries/m9413104/library/bioliotheque%20universitaire,%20cottbus,%20germany,1994~2004,herzog&demeuron/%E7%B6%B2%E9%A0%81/2-1.htm) Erişim Tarihi: 01.11.2019.

Url-17: <https://www.archilovers.com/projects/110701/cottbus-university-library.html> Erişim Tarihi: 01.11.2019.

Url-18: <https://albertobernasconi.photoshelter.com/image/I0000M3fsqDjeR8I> Erişim Tarihi: 01.11.2019.

Url-19: https://www.google.com/url?sa=i&source=images&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjKxb_F8sjlAhWCaLAKHWTiACMQjRx6BAgBEAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.pinterest.com%2Fpin%2F516154807289365037%2F&psig=AOvVaw31k9_WnkOmQ3ELHAzDliLx&ust=1572693234751913 Erişim Tarihi: 01.11.2019.

Van Note Chism, N. (2006). *Challenging traditional assumptions and rethinking learning spaces*. D.G. Oblinger (Ed.), *Learning Spaces içinde* (pp. 16-27). EDUCAUSE e-kitap, 24 Nisan 2019 tarihinde <https://www.educause.edu/research-and-publications/books/learning-spaces/chapter-2-challenging-traditional-assumptions-and-rethinking-learning-spaces> adresinden erişilmiştir.

Watson, L. (2017). *Space in the academic library of the 21st century: trends and Ideas*. 12 Mayıs 2020 tarihinde <http://bid.ub.edu/en/38/watson.htm> adresinden erişilmiştir.

Wilkinson, J. (2013). *Library futures: Manchester University*. 21 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.theguardian.com/higher-education-network/blog/2013/aug/07/university-libraris-global-portraits> adresinden erişilmiştir. -10-